

KATEDRA
ENVIRONMENTÁLNÍCH
STUDIÍ

Bohuslav Binka

Environmentální organizace v ČR

Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií.

Katedra environmentálních studií. Brno 2015

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této elektronické knihy nesmí být reprodukována nebo šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu vykonavatele majetkových práv k dílu, kterého je možno kontaktovat na adrese – Nakladatelství Masarykovy univerzity, Žerotínovo náměstí 9, 601 77 Brno.

muni
PRESS

Bohuslav Binka

Environmentální organizace v ČR

Masarykova univerzita
Brno 2015

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tato publikace vznikla v rámci projektu OP VK s názvem „Inovaci bakalářských studijních programů k lepší zaměstnatelnosti“ s registračním číslem CZ.1.07/2.2.00/28.0238. Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky. Více informací k projektu naleznete zde: <http://www.fss.muni.cz/cz/site/struktura/projekty/inza>.

Vědecká redakce MU / Scientific Editorial Board of Masaryk University:

prof. PhDr. Ladislav Rabušic, CSc.

Ing. Radmila Droběnová, Ph.D.

Mgr. Michaela Hanousková

doc. Mgr. Jana Horáková, Ph.D.

doc. JUDr. Josef Kotásek, Ph.D.

Mgr. et Mgr. Oldřich Krpec, Ph.D.

prof. PhDr. Petr Macek, CSc.

PhDr. Alena Mízerová

doc. Ing. Petr Pirožek, Ph.D.

doc. RNDr. Lubomír Popelínský, Ph.D.

Mgr. David Povolný

Mgr. Kateřina Sedláčková, Ph.D.

prof. RNDr. David Trunec, CSc.

prof. MUDr. Anna Vašků, CSc.

prof. PhDr. Marie Vítková, CSc.

Mgr. Iva Zlatušková

doc. Mgr. Martin Zvonař, Ph.D.

© 2015 Masarykova univerzita

Text © 2015 Bohuslav Binka

Foto © 2015 Nikola Fousková (foto na obálce)

ISBN 978-80-210-7816-1

ISBN 978-80-210-7815-4 (brož. vaz.)

Obsah

Úvodní slovo.....	6
I. Hnutí DUHA.....	8
1. Hnutí DUHA – historický pohled	8
2. Vývoj organizační struktury Hnutí DUHA	30
3. Vývoj sebe prezentace Hnutí DUHA	37
II. NESEHNUTÍ.....	42
1. Zmapování historie NESEHNUTÍ.....	42
2. Historie NESEHNUTÍ – analytický pohled	59
III. Ideové základy Hnutí DUHA a NESEHNUTÍ a jejich vývoj.....	60
Závěr	69
Použitá literatura	70
O autorovi	75

Úvodní slovo

Následující studijní text má za cíl dosáhnout dvou na první pohled odlišných úkolů.

Prvním je určitá sonda do historie a faktografie dvou nejvýznamnějších českých environmentálních hnutí. Taková sonda nejen dává určitou představu o specifčnosti českého environmentálního hnutí v porovnání se světem, ale umožňuje i poznat a pochopit vzorce, které se ve vývoji těchto dvou hnutí objevovaly a objevují. Navíc, přestože existuje hned několik kvalitních studií týkajících se českých environmentálních organizací a hnutí – namátkou jmenujme studie A. Fagana,¹ O. Císaře,² M. Mareše³ či B. Binky⁴ –, studijní text samostatně mapující přístupnou formou vývoj vybraných nejdůležitějších organizací dostupný stále není.

Druhým je pokus identifikovat základní ideové zdroje dvou českých environmentálních hnutí po roce 1989. V této části naší studijní pomůcky půjde o analýzu konceptů, které výrazným způsobem ovlivnily hlavní představitele (hybatele) nejvýznamnějších zelených hnutí. Ať již jde o spojení jmen jako E. Goldsmith, A. Naess, H. Librová či J. Keller a Hnutí DUHA, či M. Bookchin, K. Warren a J. Keller a NESEHNUTÍ, jedná se o důležitou součást vývoje těchto hnutí a znalost vlivu jednotlivých konceptů je nutným předpokladem skutečné znalosti jejich vývoje.

Spojením obou cílů zároveň nepřímou odpovím na otázku, zda jsou, či nejsou vybraná česká environmentální hnutí radikální a extremistická. Tato odpověď bude vycházet z výzkumů týkajících se sebe-identifikace jednotlivých členů vybraných hnutí, analýzy textů těchto hnutí a konečně výsledků několika společenskovedních výzkumů orientovaných tímto směrem.

1) Viz FAGAN, ADAM. *Environment and Democracy in the Czech Republic. The Environmental Movement in the Transition Process*. Vyd. 1. Cheltenham : Edward Elgar Publishing, 2004, s. 157–160.

2) CÍSAŘ, ONDŘEJ. *Politický aktivismus v České republice – Sociální hnutí a občanská společnost v období transformace a evropeizace*. Vyd. 1. Brno : CDK, 2008.

3) MAREŠ, MIROSLAV. Ekoterorismus v České republice. *REXTER* [online]. 2004, roč. 4, č. 1. [cit. 2008-08-12]. Dostupné z WWW: <http://www.rexter.cz/clanek.aspx?id=40>.

4) BINKA, BOHUSLAV. *Zelený extremismus – Ideje a mentalita českých environmentálních hnutí*. Brno : Masarykova univerzita, 2008.

Dalším nepřímým cílem celého učebního textu je snaha vzbudit zájem nejenom o české environmentální hnutí a organizace, ale také o kritické (či staršími slovy analytické) myšlení jako způsob vztahování se ke světu. V konečném důsledku totiž nejde především o to, zda myslíme zeleně, modře či rudě, ale zda jsme schopni uvnitř vlastního konceptu světa nacházet slabá místa a naopak si uvědomovat a oceňovat silná místa konceptů, se kterými vnitřně (a třeba i hluboce) nesouhlasíme.

Má-li akademický svět nějaký smysl, myslím, že se nachází v této kompetenci.

Bohuslav Binka

I. Hnutí DUHA

1. Hnutí DUHA – historický pohled⁵

A. Počátky

Přesný den vzniku Hnutí DUHA není možné určit, nejpřesnější vymezení lze směřovat k první půlce listopadu 1989, tedy do doby těsně před revoluční změnou a zhroucením komunistického režimu. Ze tří zakládajících členů (Jakub Patočka, Jan Beránek, Petr Pěta)⁶ jsou v dalším vývoji hnutí důležití pouze dva, Patočka a Beránek, kteří vývoj hnutí ovlivňují až do začátku nového tisíciletí, zatímco Petr Pěta odchází po přibližně ročním působení. V okamžiku vzniku hnutí však mají, přinejmenším Jan Beránek a Jakub Patočka, určitou „environmentální historii“ – nejprve spolupráci s Českým svazem ochránců přírody a krajiny, později pokus vytvořit pobočku Děti Země (ty vznikají již v první půlce roku 1989).

První akce skupiny, jako příklad jmenujme vylepení protijaderného plakátu na České ulici v Brně, happening proti výstavbě panelových domů, protest proti letišti v Tuřanech,⁷ se ještě neuskutečňují pod jménem Hnutí DUHA, ovšem po neúspěšné snaze stát se částí Děti Země se skupina pojmenovává tímto jménem a záhy (v září 1990) je pod tímto jménem i registrována českým Ministerstvem vnitra.

5) Následující text vychází z mé monografické studie *Zelený extremismus*. Viz BINKA, BOHUSLAV. *Zelený extremismus – Ideje a mentalita českých environmentálních hnutí*. Brno : Masarykova univerzita, 2008. Doplnuji ji o další získané údaje, upravuji na potřebných místech strukturu a naopak pasáže, které jsou pro učební text nevhodné, zkracuji či úplně odstraňuji. Věřím, že text se tak stává nejen čtivějším, ale především přesnějším a obsahujícím i další významná fakta či údaje. Jedná se o doplnění jmen, přesnější stanovení událostí a jejich časové návaznosti a další zpřesnění.

6) Viz rozhovor se zakladatelem Hnutí DUHA Jakubem Patočkou.

7) Viz totéž.

V letech 1989–1991 se Hnutí DUHA formuje ve dvou základních směrech. Za prvé je to směr veřejných akcí (nejčastěji happeningů), jejichž cílem je získat nové členy a upozorňovat na závažné ekologické problémy (Hnutí DUHA v této době používá téměř výhradně slova ekologické, ekolog, ekologie), za druhé příprava kanálů, kterými by bylo možné ekologické poselství šířit (úvahy o periodiku, které později vyústí do vzniku časopisu *Poslední generace*). Oba hlavní aktéři Patočka i Beránek přitom věří, že nově vznikající státní moc bude automaticky pro-ekologická, což se ovšem, podle jejich pozdějších vyjádření nepotvrdí.

Mezi důležité akce v tomto období patří několik blokád osobní dopravy v Brně, protest proti další těžbě ropy na Aljašce (s indiánskými motivy) a společné vysazení lípy na Den Země 22. dubna 1990 na Velehradě s papežem Janem Pavlem II.⁸

B. Období hledání struktury a strategie, období silné, nedogmatické radikality

K první zásadní změně ve vývoji hnutí (zatím ještě bez jakéhokoliv konfliktního momentu) dochází na přelomu roku 1991/1992. Z ad hoc připravovaných a uskutečňovaných akcí začínají postupně krystalizovat tematicky zaměřené proto-programy, které později vytvoří jednu z koster celé organizace.

Jako první a nejvýraznější se formuje téma. Jakub Patočka k tomu v *Prvním varování* (nultém čísle *Poslední generace*) píše: „...za jeden z hlavních problémů, který s orientací společnosti úzce souvisí, považujeme v Československu směr vývoje energetiky, a tak je hlavní náplní naší práce energetická kampaň.“⁹ Energetická kampaň je postavena jednak na výrazném nesouhlasu s využíváním jaderné energie (konkrétním projevem je například kampaň proti výstavbě meziskladu jaderného paliva v Dukovanech a od konce roku 1992 také proti dostavbě jaderné elektrárny Temelín – JETE). Dalším sub-tématem se stal boj proti zbourání severočeské obce Libkovice kvůli těžbě uhlí. Vzhledem k tomu, že se jednalo o silně politická témata, DUHA se, zpočátku nezáměrně, stala politickým hráčem. Na těchto tématech spojených s energeticko-ekologickými problémy také DUHA poprvé vešla do povědomí široké veřejnosti.

Ještě v roce 1991 vznikají pobočky v Praze a Olomouci. Pražská pobočka se nejprve orientuje směrem ke globálním problémům a politickým nástrojům řešení krize –

8) Viz PATOČKA, JAKUB. Duha deset let na cestě: lidé a křížovatky. *Sedmá generace*, 1999, roč. 8, č. 10, s. 15–23. ISSN 1212-0499.

9) Viz PATOČKA, JAKUB. Úvodník. *Poslední generace: První varování*, 1991, roč. 0, č. 0, s. 1–2. ISSN 1212-0499.

obojí je spojené se zakladatelkou a první pražskou aktivistkou Neelou Heyerovskou –, ovšem protože tato hnutí záhy opouští (kvůli studijním preferencím a působení v Indii), začíná fungování pražské pobočky výrazněji ovlivňovat Ondřej Simon, Robert Laža, Slávka Dargocká¹⁰ a Vojtěch Kotecký (ten se v pobočce objevuje v roce 1992). Tito lidé vnášejí do aktivit Hnutí DUHA témata jako samozásobitelství (ještě ne pod tímto jménem – především Ondřej Simon), těžba nerostných surovin (Vojtěch Kotecký) či energetika (Robert Laža). Všichni budou v DUZE působit minimálně několik let a výrazně ovlivní její podobu. Vojtěch Kotecký se dokonce později stane na několik let jejím programovým ředitelem.

Ke konci roku 1992 vedla DUHA, kromě výše uvedené energetické kampaně (vedoucím Jan Beránek), ještě kampaň Pralesy vedenou Petrem Jelínkem a kampaň Ozón vedenou Danem Vondroušem. Koncem roku 1992 už kromě pražské a olomoucké pobočky fungují i pobočky v Českých Budějovicích (Bohuslav Binka, Dan Rosecký) a na Broumovsku (Jiří Malík).¹¹

Právě od roku 1992 se výrazným způsobem formují ideové základy Hnutí DUHA. Jejich pestrost je z dnešního pohledu až překvapující. Někteří příslušníci hnutí vyznávali ekocentristicko-ekologická východiska (Jakub Patočka),¹² jiní tíhli spíše k sociálně ekologickým konceptům (Bohuslav Binka, Zdeněk Tesař, Milan Štefanec, Karel Dolejší),¹³ další vyznávali hlubinnou ekologii (dva příslušníci pobočky Olomouc), mnozí neměli žádné vyhraněné stanovisko.¹⁴ Přes tuto různorodost však existují myšlenky vyznávané napříč celým hnutím. Je to vzrůstající přesvědčení, že problémy životního prostředí nejsou řešitelné tehdejším politickým a ekonomickým systémem a že zásadní společenské změny jsou nevyhnutelné. Z tohoto hlediska můžeme Hnutí DUHA v tomto období považovat za radikální organizaci. Není však organizací dogmatickou – tomu brání jednak širší východisek jednotlivých členů (radikální ekocentrikové, sociální ekologové, vyznavači slabého antropocentrismu, hlubinní ekologové), jednak silná otevřenost organizace směrem k většinové společnosti. O skutečnosti, že DUHA je v tomto období argumentativně radikální organizací, svědčí i první čísla časopisu *Poslední generace*.

Proti této ideové různosti (a možná jako její nepřímý důsledek) však ve stejném čase postupně krystalizuje hierarchická a vnitřně nedemokratická struktura hnutí. Původní idea „rady starších“ se mění v nevolený nadřazený orgán hnutí – Radu Hnutí

10) Slávka Dargocká se významně podílela na ozónové kampani (viz dále).

11) Podrobněji o vnitřním organizačním členění v samostatné části.

12) Silně na J. Patočku působily ideje radikálně ekocentristického ekologisty Edwarda Goldsmitha. Viz rozhovor se zakladatelem Hnutí DUHA Jakubem Patočkou.

13) Viz rozhovor s představitelem pobočky České Budějovice Zdeňkem Tesařem.

14) Viz např. rozhovor s Milanem Štefancem z 18. září 2008.

DUHA, kde o přijímání nových členů Rady rozhodují členové stávající, kteří neprocházejí zpětnou vazbou voleb či skládání účtů. To je Radou Hnutí DUHA zdůvodněno potřebou ochrany před infiltrací provokatérů do vedoucích orgánů a jiným než politickým charakterem hnutí. Tento nedemokratický charakter rozhodování v DUZE vydrží až do počátku nového tisíciletí (definitivně mizí v roce 2003) – viz dále.¹⁵

Ještě v prosinci roku 1992 vyšlo nulté číslo interního zpravodaje s názvem *Duhové vnitro* (později *Vnitro*), jeho prvními redaktory byli Jakub Patočka a Igor Forgáč – záhy však přípravu přejímá Kateřina Petrášová a Ivana Braná (ta však práci na zpravodaji na přelomu let 1993/1994 opouští). Zpravodaj vycházel přibližně v dvou-týdenním intervalu a sloužil výhradně pro vnitřní komunikaci. Zprostředkovával informace o vývoji všech kampaní, o činnosti místních skupin, o možnosti zapojení do práce Hnutí DUHA, o proběhlých či připravovaných akcích. Již v roce 1994 se objevuje další rubrika Duhový ventil, ve které získávají členové hnutí prostor pro vyjasňování vnitřních nedorozumění či vyjádření vlastního názoru na práci DUHY nebo pro interní diskuse o politických otázkách – například o vstupu České republiky do NATO. Duhový ventil tak v určitém slova smyslu nahrazuje nepřítomnost demokratické struktury hnutí a postupně reflektuje nespokojenost s určitými kauzami či rozhodnutími. Mezi první zaznamenané konflikty uvnitř hnutí patří pnutí v pražské pobočce mezi Ondřejem Simonem a Robertem Lažou, spory o brněnskou pobočku či již zmíněné spory o vstup do NATO.

Od roku 1992 také vycházejí interní materiály určené pouze vybraným členům organizace – tzv. *Zápisy z jednání Rady Hnutí DUHA, Zápisy z Centra Hnutí DUHA, Zápisy vybraných poboček Hnutí DUHA*. Z nich je jasné, že Hnutí DUHA v tomto období provádí i akce, ke kterým se veřejně nehlásí: přelepování a ničení velkoplošných billboardů (děje se tak v Brně a Českých Budějovicích), přemisťování materiálů u stavenišť JE Temelín, pokus o zničení výkladní skříně prodejce automobilů (Brno, prodejce firmy Mitsubishi) apod.¹⁶ Také toto podtrhuje radikální charakter Hnutí DUHA v tomto období. DUHA však i tehdy odmítala použití jakéhokoliv násilí na lidech či jiných živých tvorech.

15) Autor této studie je přesvědčen, že zakonzervování hnutí hierarchickou strukturou proběhlo ze strany zakladatelů a vedoucích představitelů právě z důvodu postupného zeslabování radikality členské základny hnutí. Chtěl-li Jakub Patočka a další udržet Hnutí DUHA jako radikální hnutí, musel zabránit jeho demokratizaci.

16) Viz např. informace v *Duhovém Vnitru*, č. 3, či *Zápis Rady Hnutí DUHA*, č. 2. Potvrzeno v rozhovoru s několika členy Hnutí DUHA.

C. Období dalšího posilování organizace, konfliktů s jinými zelenými organizacemi a konfrontace s některými státními strukturami

Rok 1993 přináší především další výrazné posílení organizace a zvýšení jejího vlivu, ovšem s tím logicky také větší interní i externí pnutí. Zatímco v Praze se první výraznější názorový střet organizace urovnává přechodem Roberta Laži do jižních Čech (zakládá zde pobočku Český Krumlov) objevují se první náznaky konfliktů v Brně (kritika některých členů s anarchistickými názory). Tato v pořadí již druhá krize hnutí¹⁷ povede za tři roky k rozdělení Hnutí DUHA na dva subjekty (Hnutí DUHA a NESEHNUTÍ). Další pobočky výrazně sílí (Praha, Olomouc, České Budějovice), ovšem většinou způsobem připomínajícím sinusoidu. V Brně a Českých Budějovicích stále pokračují nelegální akce – zejména billboardový banditismus.¹⁸

Kromě vnitřních pnutí se komplikují i vztahy s jinými organizacemi – za zmínku stojí především neúspěšný pokus Hnutí DUHA o sloučení s organizací Děti Země. Děti Země toto sloučení na svém brněnském sjezdu odmítnou z důvodů jiného uspořádání organizací (Děti Země demokratické, Hnutí DUHA hierarchické) a kvůli odlišné míře radikality (Děti Země umírněná, Hnutí DUHA radikální). To vyvolá v DUZE reakci, která končí v rozhodnutí „převzít“ Dětem Země aktivní členy, a oslabit tak konkurenci. V květnu navíc DUHA oficiálně ukončuje spolupráci s Greenpeace Československo, a to zejména kvůli neshodám na společných akcích, na kterých se podle DUHY Greenpeace nespravedlivě zviditelňuje. Poprvé tak vzniká univerzálně chápaná idea pronikání do jiných prostředí a „přetahování“ schopných lidí z jiných organizací. Definitivně se navíc v tomto roce (léto–podzim 2003) prosadí myšlenka vnitřně uzavřené Rady Hnutí DUHA určující strategii hnutí.¹⁹

Z dlouhodobého hlediska je zásadní i 21. říjen 1993, kdy je Hnutí DUHA přijato do mezinárodní organizace Přátelé Země (*Friends of the Earth International*), a to na výročním setkání v Indonésii. Ačkoliv Přátelé Země nemají sílu Hnutí DUHA finančně podporovat (na rozdíl od Greenpeace, které svoji českou pobočku dotovalo mnoho let), znamená to významné mezinárodní kontakty a také možnost další spolupráce s ostatními národními členy organizace (např. ve Velké Británii či Holandsku). DUHA tím však znemožnila stát se členy Přátel Země Dětem Země. I to bylo příčinou určité rivality. Toto přijetí DUZE pomohlo s vnitroorganizačním rozvojem (později umožnilo DUZE také zapojení do mezinárodního *capacity building* projektu s názvem *Growing*

17) Viz *Zápis z jednání Rady Hnutí DUHA*, Zima 1993, s. 2. Jedná se o „prohlubování propasti mezi Centrem a ostatními lidmi z Brna“, část aktivistů poprvé vyjadřuje nesouhlas s nedemokratickou strukturou hnutí. Viz již zmíněný zápis a rozhovor s Milanem Štefancem z 18. září 2008.

18) Viz *Zápis z jednání Rady Hnutí DUHA*, Zima 1993, s. 3.

19) Viz *Zápis z jednání Rady Hnutí DUHA*, Léto 1993, s. 2–5.

together), a napojením na Přátele Země v dalších (zejména evropských) zemích. DUHA se hned zapojila do dvou mezinárodních programů: projekt Energie a projekt Východ–Jih. Intenzivní kontakt byl navázán, jak bylo uvedeno již výše, s Přáteli Země ve Velké Británii.

V tomto období se DUHA se nezabývala jen čistě „ekologickými“ problémy, angažovala se také ve společenských tématech, na které měli příznivci Hnutí poměrně jednotný názor. To lze vystopovat v časopise *Poslední generace*. Šlo o různé válečné konflikty, zrušení trestu smrti nebo protievropský postoj.²⁰ Výrazné vystupování v neekologických otázkách ovšem postupem času sláblo.²¹

V roce 1994 se část brněnské skupiny začala věnovat tématu práv zvířat a brzy nato se zformovala skupina Za práva zvířat, která pořádala mnoho veřejných akcí a happeningů zejména proti kožešinovému průmyslu. Tyto aktivity navazují na některé náznaky z let 1992 a 1993, ovšem v prostředí výrazné podpory nově nastupujících členů do brněnské skupiny Hnutí DUHA. Důraz se tak oproti předchozím letům násobně zvětšuje. V té době se ve skupině začal angažovat Martin Ander, budoucí ředitel Centra. Dne 1. prosince 1995 se v Brně konal pochod asi padesáti spoře oděných aktivistů včetně anarchistů s heslem „Raději takto než v kožichu“ a s ukázkami klecí z kožešinových farem. Tento pochod znamená určitý předěl vývoje a spolu s předchozími blokádami firmy Shell směřoval (zatím pouze potenciálně) k největšímu přelomu ve vývoji Hnutí DUHA.

V tomto období (1993–1995) proti sobě začínají částečně působit dvě protikladné tendence. Jednou je relativně úspěšný rozvoj hnutí a příliv nových členů (z nichž většina nevyznává ekologické názory vedoucích představitelů), druhou snaha udržet základní ideové koncepce hnutí beze změny. Obě tendence vyústí v zajímavý status quo, kdy Hnutí DUHA nevytvoří ani radikální organizaci typu *Earth First!* (EF!), ani environmentální organizaci typu Děti Země.

Přibližme si pro podrobnější pohled nejvýznamnější kampaně tohoto období:

Kampaň proti výstavbě meziskladu vyhořelého paliva v Dukovanech

Kampaň byla spuštěna již 26. dubna 1992, v den výročí černobylské havárie. Byla zahájena petice a proběhla velká demonstrace v Rouchovanech, nejbližší obci plánovaného velkoskladu. Demonstrace se zúčastnilo přibližně 200 místních lidí a asi 30 aktivistů

20) Tento protievropský postoj se později změnil. V době rozhodování o českém členství v EU DUHA nedoporučovala jak hlasovat v referendu. Namísto toho zpracovala informační list argumentů pro a proti vstupu do EU z hlediska životního prostředí a občanské společnosti.

21) Viz např. rozhovor s Milanem Štefancem z 18. září 2008 či komparace časopisů *Poslední generace* z roku 1993 a 1998.

DUHY. Na akci měl proslov Paxus Calta, aktivista informačního centra WISE,²² který DUZE pomáhal s protijadernými aktivitami (Paxus Calta se později podílel i na většině aktivit spojených s protesty proti JE Temelín a celkově výrazným způsobem ovlivnil první fáze vývoje Hnutí DUHA). Na úvod akce byla přichystána inscenace výbuchu jaderné elektrárny, ta se ale nezdařila. Rozbuška zapálila suchou trávu, takže místo ohňostroje, který měl zachvátit maketu jaderné elektrárny, se hasila tráva. Do akce se zapojily i děti, které dostaly za úkol namalovat obrázky vyjadřující jejich vztah k jaderným elektrárnám.²³ Obrázky byly umístěny na 50 cedulích, které lemovaly průvod. Mezi několika přichystanými zastaveními vynikalo zastavení u rybníčku, na jehož hladině pluly na matracích kostry.²⁴ Pochod uzavírala scéna s volně pohozenými dýmajícími barely znázorňujícími možnou závěrečnou fázi provozu meziskladu. Šlo patrně o nejsložitější happening v historii DUHY.

DUHA se snažila přesvědčit proti meziskladu většinu okolních obcí, spolupracovala s místními obyvateli a spoluorganizovala i jejich odpor. Důležitou linkou kampaně byla účast ve správních řízeních týkajících se povolení meziskladu.²⁵ Kampaň však nebyla úspěšná, sklad postaven byl.²⁶

V této kampani DUHA poprvé přistoupila k zaměstnání svého člena a přestala fungovat jako striktně dobrovolnická organizace. Prvním zaměstnancem se stal Jiří Dohnal (přezdívkou Georgie), hudebník. Ten v DUZE působil přibližně tři roky, po kterých odjíždí do Indie v souvislosti se svým koníčkem – hrou na sitár. Na tuto jednu z prvních kampaní navazují dodnes trvající aktivity DUHY proti úložišťům jaderného odpadu.

Kampaň proti dostavbě jaderné elektrárny Temelín, zkráceně Temelínská kampaň

Počátek projektu jaderné elektrárny Temelín se datuje do roku 1981, kdy tehdejší Československo a Sovětský svaz uzavřely dohodu o vybudování čtyř jaderných bloků v jižních Čechách, v blízkosti města Týn nad Vltavou. Na plánech se začalo pracovat v roce

22) Zkratka organizace *World Information Service on Energy*.

23) Využívání dětí při demonstracích či jiných přímých akcích svědčí podle mého názoru o silných tmelech silách uvnitř organizace a vysoké míře aktivismu.

24) Zdá se, že se DUHA inspirovala podobnými akcemi Greenpeace mimo Českou republiku. Toto tvrzení však nelze prokázat.

25) Také tento fakt zaslouží naši pozornost – Hnutí DUHA, na rozdíl od organizace EFi, od počátku spolupracovalo s dotčenými místními obyvateli. S vysokou pravděpodobností i tento fakt působil proti další radikalizaci hnutí.

26) Po sedmi letech Ústavní soud rozhodl, že DUHA byla ve správních řízeních krácena na svých právech.

1984 a v roce 1986 byly zahájeny přípravné práce. Po pádu komunistického režimu bylo rozhodnuto, že výstavba třetího a čtvrtého bloku bude zastavena. Proti dokončení prvního a druhého bloku se hned na počátku 90. let postavili některé české zelené organizace a hnutí, často ve spolupráci s rakouskými nevládními organizacemi.²⁷

Zpočátku měly důležité slovo v protitemelínské kampani organizace Greenpeace (angažovali se především Jan Piňos, pozdější člen Hnutí DUHA, a Petr Hlobil, pozdější člen Děti Země) a Děti Země, později hrála hlavní roli DUHA.

K prvním akcím kampaně došlo v létě roku 1992, kdy aktivisté z Děti Země několikrát na kratší dobu zablokovali hlavní bránu staveniště.²⁸ DUHA se začala tématu naplno věnovat na konci roku 1992. V prosinci vydala zprávu *Proč je třeba zastavit JE Temelín: historie, fakta a souvislosti projektu jaderné elektrárny Temelín*. Ta se argumentačně soustředila nejen na environmentální argumenty, ale také na politické (zejména přístup veřejnosti k informacím o jaderné energetice) a ekonomické aspekty stavby. Těsně před Vánoci uspořádala protestní akci před Úřadem vlády. Z okna protějšího soukromého domu byl vyvěšen transparent s nápisem „Copak jsi nám to St. Klausí nadělil? Jaderný odpad našim dětem.“

Na jaře roku 1993 DUHA rozběhla petici proti dostavbě a uspořádala demonstraci před Úřadem vlády, které se kromě Děti Země účastnilo také mnoho lidí ze severních a jižních Čech.²⁹ 10. března 1993 vláda vydala souhlas s dostavbou JE.

Záhy po tomto rozhodnutí byla založena iniciativa Občané proti Temelínu, která pak dále vystupovala jako organizátor blokád, přičemž jeden z jejích mluvčích byl vždy z Hnutí DUHA. 26. dubna 1993 se uskutečnila první „duhová“ blokáda Temelína uskutečněná k příležitosti výročí černobylské katastrofy. Blokáda byla završením mezinárodního semináře o jaderné energetice, který DUZE pomáhal zorganizovat již výše zmíněný americký aktivista Paxus Calta.³⁰ Účastníci blokády, kteří se odmítli podřídit příkazům policie, byli zatčeni, odvezeni do Českých Budějovic a tam podrobeni výslechu, pokutování a propuštění. Zatčení se týkalo téměř výhradně českých účastníků (nejčastěji členů Hnutí DUHA, Greenpeace a Děti Země), zahraniční v okamžiku střetu blokádu z pochopitelných důvodů opustili – hrozilo jim vyhoštění a policie je na to dopředu upozornila.

27) Myšlenka, kterou propagovali zejména čeští antienvironmentalisté, že Hnutí DUHA je za své protitemelínské aktivity placena z „rakouských“ peněz, je však mylná. Většinu finančních prostředků v té době získávalo Hnutí DUHA z jiných zdrojů.

28) Viz CÍSAŘ, ONDŘEJ. *Politický aktivismus v České republice – Sociální hnutí a občanská společnost v období transformace a evropeizace*. Vyd. 1. Brno: CDK, 2008, s. 66.

29) Při této příležitosti se setkal Jakub Patočka s tehdejším premiérem Václavem Klausem.

30) Calta měl zkušenosti s organizováním blokád jaderných elektráren ve Spojených státech. Viz rozhovor s Paxem Caltou z 18. září 2008 či komparace časopisů *Poslední generace* z roku 1993 a 1998.

Tato blokáda nezůstala bez odezvy. ČEZ označil DUHU za násilnickou organizaci: tehdejší ředitel ČEZu Petr Karas rozeslal starostům okolních obcí dopis, ve kterém psal, že DUHA chtěla umístit do objektu elektrárny bombu.³¹ DUHA podala na ČEZ žalobu ve věci poškození dobrého jména. Následoval soudní spor, který byl ukončen v roce 1999 rozhodnutím Vrchního soudu ve prospěch DUHY. ČEZ se musel omluvit a uhradit odškodné 300 000 Kč.³² Zajímavá je v této souvislosti neprofesionální prvních kroků odpůrců environmentálních protestů. Karas svoji informaci o úmyslu Hnutí DUHA umístit do areálů bombu (podotkněme, že nepravdivou) sdělil nejen starostům, ale i novinářům, mezi kterými nechyběli ani ti, kteří s Hnutím DUHA sympatizovali. Soudní při, ve které svoji obhajobu opíral o neexistenci takového tvrzení, pak musel zákonitě prohrát. Dnes jsou antienvironmentální akce mnohem sofistikovanější.

V červnu 1993 DUHA zahájila kampaň ke znovuoobnovení diskuse na téma JE Temelín a v létě se odehrál první temelínský tábor v jihočeské vesničce Zálší,³³ v prostorách právě restituovaného statku rodičů jednoho ze členů hnutí – Bohuslava Binky. Na programu bylo sbírání podpisů pod petici, besedy, přednášky, koncerty a dvě blokády. Prvního tábora u Temelína se zúčastnilo celkem 70 lidí, na koncerty přijeli například Jiří Dědeček, Slávek Janoušek a Oldřich Janota, diskutovat přijel poprvé Ivan Klíma.

DUHA se ve svých protitemelínských aktivitách neomezovala jen na českou politiku. Pokoušela se lobbovat proti tomu, aby Vývozní a dovozní banka Spojených států amerických (EXIM banka) poskytla záruku na půjčku firmě Westinghouse určenou k financování Temelína. O těchto garancích se diskutovalo v americkém kongresu, kde se zástupci DUHY a Greenpeace pokoušeli prosadit zamítavé stanovisko. Přestože se jim podařilo přesvědčit některé kongresmany, aby hlasovali proti, nebyla tato mise úspěšná.

V roce 1995 DUHA spoluorganizovala Pochod Evropou za bezjaderný svět, kdy během deseti měsíců účastníci došli pěšky z Bruselu do Moskvy. Pochod směřoval napříč Českou republikou s poselstvím „Temelín dusí severní Čechy“, doprovázela ho pojiždná výstava alternativních zdrojů energie. Právě tento pochod zřetelně ukázal limity radikality Hnutí DUHA. Když se někteří členové zahraničních ekologických organizací svěřili se záměrem vniknout na staveniště, poškodit některé zásadní části elektrárny a poté se uvázat k některému z menších komínů, představitelé DUHY se ostře

31) To byl samozřejmě nesmysl. Nikdo z tehdejších představitelů Hnutí DUHA, ani Paxus Calta, nebyl zastáncem násilných řešení.

32) DUHA se rozhodla peníze použít jako základní nadační jmění a založila nadační fond, který měl sloužit k poskytování malých rychlých grantů občanským iniciativám chránícím životní prostředí proti ekologicky nepříznivým průmyslovým projektům. Nadace však nikdy nezačala fungovat.

33) Na tomto prvním táboře vystoupila i radikálně ekologická profesorka filosofie ze Spojených států Charlene Spretnak. Její myšlenky však účastníky tábora příliš nezaujaly.

postavili proti.³⁴ Následná diskuse ukázala rozdílnou míru radikality českých a zahraničních hnutí a také diametrálně odlišný postoj k hierarchickému rozhodování – někteří zahraniční účastníci přání vedoucích představitelů Hnutí DUHA nerespektovali.

V červenci probíhal již třetí ročník tábora u Temelína, na kterém se vystřídaly dvě stovky účastníků. Pokračovalo se v zateplování budov v okolních vesnicích. V rámci tábora se také na Pražském hradě uskutečnil divadelní happening „Konec megalomanie“, který shrnoval historii projektu JETE. Od 1. do 3. října DUHA opět blokovala staveniště. Ve spolupráci se starosty začala vydávat měsíčník *Noviny pro bezjaderný region* se snahou udržet téma tzv. „mediálně živé“. Také v průběhu tohoto tábora proběhlo několik happeningů, většinou zaměřených proti vládě a dogmatismu Václava Klause (ten byl častým terčem parodických představení Hnutí DUHA).

V roce 1996 si DUHA připomínala desetileté výročí havárie v Černobyli. Byla vytvořena putovní výstava o problémech jaderné energetiky, která se objevila během šesti měsíců v padesáti městech. DUHA se intenzivně věnovala lobbingu k atomovému zákonu. Protestovala zejména proti vyloučení obcí z řízení o jaderných elektrárnách a proti ochraně investorů před odpovědností za škody způsobené jadernou havárií.³⁵

U staveniště JETE bylo symbolicky přivítáno jaro. Proběhl happening, který měl zviditelnit podezření o nezákonných praktikách při uzavírání kontraktu mezi akciovou společností ČEZ a společností Westinghouse. Po dalším ročníku letního tábora se konala třídní blokáda, která vyvrcholila půlnočním ohňostrojem na jedné z chladicích věží.

V roce 1997 se sbíraly podpisy pod petici „Právo a demokracii i pro Temelín“, která požadovala mj. nové projednání účelnosti dostavby provozu s ohledem na to, že vládou schválené podmínky byly neustále porušovány. Během jednoho týdne petici podepsalo 5 500 lidí, mezi nimi figurovali poslanci a významné osobnosti, například Martin Dejdar, Vlasta Chramostová, Jiří Lábus, Jiří Suchý a Tomáš Halík. Bylo slíbeno projednání petice v parlamentu. Na letní tábor přijelo asi 600 lidí. Nenásilná blokáda, která se po skončení tábora konala, mohla již fakticky bránit výstavbě, ale kvůli povodním na Moravě skončila předčasně. Tato blokáda byla poslední.³⁶

V únoru 1998 lidé vytvořili ze svíček v popředí podvečerního Vyšehradu velký nápis „Temelín ne“. Na konci zimy proběhlo tradiční vynášení Morany a Urany od Temelína. V červenci proběhla demonstrace během jednání vlády a byla zahájena peněžní sbírka „Temelín – národ sobě“. Uskutečnil se také již šestý ročník tábora u Temelína,

34) Viz *Zápis z jednání Rady Hnutí DUHA*, Zima 1995, s. 8.

35) Viz BERÁNEK, JAN. *Proč je třeba zastavit JE Temelín: Historie, fakta a souvislosti projektu jaderné elektrárny Temelín*. Druhé, doplněné vydání. Brno: Hnutí DUHA – Přátelé Země ČR, 1997, s. 7.

36) Někteří představitelé Hnutí DUHA z tehdejší doby tvrdí, že další blokády nebyly zapotřebí, protože se změnila politická situace. To jistě mohlo hrát určitou roli, ovšem za rozhodující považují změnu strategie, která souvisí se sníženou mírou radikality hnutí.

který navštívili ministři Martin Bursík a Vladimír Mlynář. Na podzim DUHA zorganizovala protestní průvod Prahou s maskotem projektu temelínským otesánkem, který měl upozornit na potřebu ČEZ hledat další zahraniční úvěry na dostavbu.³⁷ Díky změně politické situace se právě v této době začíná měnit strategie hnutí z přímých akcí směrem k politickému a mediálnímu lobbingu.

V roce 1999 DUHA sestavila otevřený dopis vládě „Prosíme vás, zastavte Temelín“, který podepsalo několik desítek známých osobností, mj. Václav Bělohradský, Jiřina Bohdalová a Dominik Hašek. Proti elektrárně se vyslovil také Václav Havel. Vláda nicméně jedenácti hlasy pro a osmi proti schválila v roce 1999 návrh dostavby JETE.

DUHA se rozhodla v boji pokračovat dál. Vytvořila koalici Referendum 2000, ke které se připojilo přes 150 občanských iniciativ nejrůznějšího zaměření. Koalice 19. dubna 2000 zahájila kampaň za vyhlášení referenda o osudu JETE. Od dubna do června koordinovala práci mnoha dobrovolníků, kterým se podařilo po celé České republice shromáždit přes 115 000 podpisů pod petici vyzývající vládu a parlament k uspořádání referenda. Vzhledem k tomu, že naše tehdejší legislativa to neumožňovala, připravila DUHA společně s právníky návrh zákonů, které by konání referenda umožnily. DUHA také připravila studii o bezpečnostních nedostatcích JE, vyšlo třetí, aktualizované vydání studie *Proč je třeba zastavit JE Temelín* a provozovala webovou stránku o Temelínu.

Miloš Zeman, který dříve referendum o Temelíně sliboval, tento legislativní návrh ve vládě nepodpořil, a kvůli tomu ho nepřijala ani sněmovna.

V červnu 2000 proběhl koncert skupiny Lucie spojený s demonstrací před budovou vlády. V létě opět probíhal tábor u Temelína s několika stovkami účastníků. Konala se zde série protestních akcí, které upozorňovaly na nedostatky v havarijním plánování a ztrátové vývozy elektřiny.

Kampaň, jejíž významnou část tvořily blokády, byla nakonec neúspěšná. Blokády nezpomalily výstavbu, ale udržovaly téma v povědomí. Šlo o jednu z největších kampaní (či spíše největší kampaň), kterou kdy DUHA vedla. I průběh této kampaně silně hovoří pro postupné snižování míry radikality tohoto hnutí. Zajímavé je též srovnání placečných zaměstnanců na začátku a na konci kampaně. V počátcích pracovali na kampani pouze dobrovolníci, v době Referenda 2000 na kampani pracovalo osm zaměstnanců.

Kampaň za záchranu Libkovic

Rozhodnutí o bourání Libkovic kvůli těžbě uhlí padlo ještě za komunistického režimu. V červnu 1992 bylo rozhodnutí potvrzeno a započalo bourání. Kromě odporu místních obyvatel to vyvolalo silnou odezvu také mezi nevládními organizacemi: u tehdy

37) Hnutí DUHA se tedy v tomto období nezřídka přímých akcí, pouze končí období nenásilných blokad.

československé pobočky Greenpeace, u Hnutí DUHA i Děti Země. Tyto organizace se shodly na boji o zachování obce, i když už byla vystěhovaná.

Kampaň začala blokováním bourání libkovického kostela sv. Michaela 1. prosince 1992. Blokády, kterou organizovala československá pobočka hnutí Greenpeace, se již účastnili někteří lidé z Hnutí DUHA. Akce přilákala média, byl zaslán otevřený dopis ministrovi průmyslu a obchodu. Libkovice navštívil i tehdejší prezident Václav Havel. Doly Hlubina přislíbily zachování kostela, přesto později znovu začaly bourat. Jan Piňos, který na kampani zprvu pracoval jako zaměstnanec Greenpeace, inicioval založení platformy Společnost přátel Libkovic.

Blokáda bourání obce pokračovala i v dalších měsících a byla doprovázena voláním po studiích a shromažďováním argumentů jak proti bourání, tak proti těžbě uhlí obecně. Jan Piňos³⁸ odešel z české pobočky hnutí Greenpeace a přenesl kampaň do DUHY, od března 1993 na ní tedy pracovala výhradně DUHA. Aktivisté se střídali v bránění domů před rypadly.

V květnu došlo při blokádě k několika incidentům, při kterých musela zasahovat i policie a někteří aktivisté byli zraněni.³⁹ V říjnu byla třetina obce zbourána, čímž podle aktivistů DUHY padla naděje na její záchranu.⁴⁰ Kampaň se přesunula z terénu a jednání s úřady na veřejnost. DUHA pořádala po celé republice výstavy fotografií, v říjnu pak koncert písničkářů přímo v Libkovicích. Dále organizovala semináře a další akce s cílem udělat z bourání severočeských obcí společenské téma.

16. listopadu 1993 se v Praze konal celodenní seminář „Libkovice – zrcadlo stavu společnosti“, na kterém vystoupili odborníci tvořící širší zázemí kampaně: ekologové, urbanisté, historikové, energetici, lékaři, právníci, stavbaři. Politicky komentovanou historii Libkovic představil Ivan Dejmal s vedoucím kampaně Janem Piňosem. Akci doprovázela výstava fotografií Ibry Ibrahimoviče s názvem „Libkovice – svědomí Severu“.

Koncem listopadu se DUHA podařilo demolice krátce zastavit úřední cestou. V roce 1994 DUHA zkoušela využít v kampani významné zahraniční osobnosti. Například v červnu dorazila na místo delegace poslanců Parlamentního shromáždění Rady Evropy. Na konci června uspořádala DUHA folkový festival Libkovická cihla s bohatým kulturním programem. Výtěžek ze vstupného měl být použit na budoucí obnovu kostela, návštěvníků však bylo velmi málo.

V říjnu 1994 se aktivisté DUHY pokusili zabránit soudnímu vystěhování pana Krejčího, který do té doby v Libkovicích zůstával bydlet. Asi 20 z nich bylo zadrženo, kvůli čemuž pak DUHA protestovala u tehdejšího prezidenta Václava Havla.

38) Jan Piňos prosazoval strategii kampaní s příměsí přímých akcí, to zapříčinilo osobní konflikt s Ivo Šilhavým a nakonec odchod Jana Piňose do Hnutí DUHA.

39) To vyvolalo několik důležitých diskusí mezi členy Rady Hnutí DUHA.

40) Tento názor DUHA vzápětí opět korigovala.

V prosinci došlo k protestnímu shromáždění před Ministerstvem průmyslu a obchodu, ve kterém už DUHA upozorňovala na možné budoucí ohrožení dalších obcí, konkrétně Horního Jiřetína. Na konci roku 1994 DUHA hovořila o obnovení obce, přičemž by základ tvořil libkovický kostel.

V červnu 1995 DUHA znovu uspořádala Libkovickou cihlu, na kterou ani tentokrát nepřijelo mnoho diváků. Byla uzavřena smlouva mezi Mosteckou uhelnou společností a Hnutím DUHA na pronájem kostela sv. Michala, který se měl stát kulturním centrem, za symbolickou cenu 1 Kč ročně. V červenci slíbila společnost poskytnout 1 milion korun na jeho opravu, která se spustila v září. DUHA musela najmout na hlídání kostela agenturu, protože docházelo k jeho rozkrádání, což se stalo nákladnou položkou v rozpočtu. Práce příliš nepokročily. Byly organizovány brigády, část aktivistů DUHY strávila v Libkovicích Silvestra.

V květnu 1996 zastřešovali aktivisté kostel lany, papírem a látkami. Touto akcí chtěli přimět Mosteckou uhelnou společnost, aby splnila svůj závazek. V červnu se opět konal třetí ročník Libkovické cihly, v srpnu následoval třítydenní mezinárodní tábor Ecotopie⁴¹ (nazvaný příznačně Libkotopie). Toho se zúčastnilo několik stovek mladých ekologických nadšenců z mnoha zemí. V září 1996 podala DUHA stížnost k Evropskému soudu pro lidská práva ve Štrasburku.

Téhož roku z DUHY odešel vedoucí kampaně Jan Piňos⁴² na pozici správce CHKO Broumovsko. Jeho odchodem libkovická kampaň prakticky skončila. DUHA ještě půl roku usilovala o opravu kostela. Neúspěšně, protože Mostecká uhelná společnost nesplnila svůj slib na opravu přispět. 1. března 1997 DUHA předala kostel zpět do správy této důlní společnosti.

Aktivity DUHY v severních Čechách tím však rozhodně neskončily. Roku 1998 se znovu významně obrátila pozornost na již zmíněnou obec Horní Jiřetín, které znovu začalo hrozit bourání v souvislosti s územními limity těžby. V roce 2003 Ministerstvo průmyslu a obchodu navrhlo, aby nová Státní energetická koncepce obsahovala výslovně zrušení limitů. Téhož roku se tak otevřela kampaň za zachování územních limitů těžby, která prozatím skončila úspěchem. Také tato kampaň dokládá postupný přerod důrazu od přímých akcí v akce lobbistické a mediálně-kulturní.

Kampaň na ochranu ozónosféry, zkráceně Ozón

Cílem kampaně, která začala na podzim 1992, bylo co nejrychlejší zastavení výroby freonů. Kampaň vedl dobrovolník Jiří Malík, kterému záhy asistoval placený koordinátor

41) Mezinárodní letní tábor ekologických nadšenců, pořádaný každý rok jinou zemí.

42) Po ostrém konfliktu s Jakubem Patočkou a následně i celou Radou Hnutí DUHA.

Dan Vondrouš. Ten se díky této zkušenosti stal prvním lobbistou ekologických iniciativ v České republice. Terčem kampaně byly jednak podniky vyrábějící či používající freony, a jednak vláda, která měla připravit a přijmout tzv. ozónový zákon.

První velkou akcí byla blokáda firmy Colorlak 18. září 1992. Po vlastní blokádě následoval happening na náměstí ve městě.

DUHA pomáhala organizovat sběr pod petici Děti Země „Za záchranu ozonosféry“ (později označovanou jako I.), kterou podepsalo 80 000 lidí. V roce 1993 začaly práce na zákonu na omezení freonů. DUHA společně se Společností pro trvale udržitelný život (dále STUŽ) připravila návrh zákona, který intenzivně prosazovala. Výsledná podoba však byla na poslední chvíli v parlamentu změněna, takže schválený zákon nebyl pro DUHA přijatelný. Proto dále pracovala na jeho novelizaci.

V roce 1993 DUHA sbírala s Děti Země podpisy pod společnou petici „Za záchranu ozonosféry II“. Tu během roku podpořilo 25 000 lidí. Kromě toho došlo na několika místech (České Budějovice, Brno) k blokádám drogerií prodávajících freonové výrobky. Brněnská skupina přelepila reklamy na ledničky heslem „Zmizí ozón, zmizí život“. 14. února 1994 proběhla společná demonstrace s Děti Země před Ministerstvem průmyslu a obchodu, které vystupovalo jako odpůrce ozónového zákona i jeho novely.

Kampaň měla také osvětovou část: výstavy, přednášky, besedy, vydávání a šíření informačních materiálů, například brožury *Kurs sebeobrany proti UV záření*. V nakladatelství Vesmír vyšla v roce 1995 publikace *Ozónová vrstva Země*, která byla výsledkem spolupráce Hnutí DUHA a STUŽ s lékaři, chemiky, biology, hydrometeorology a úředníky Ministerstva životního prostředí.

Ozónové aktivity skončily v roce 1995, kdy byl přijat dostatečně přísný ozónový zákon. Pozici silné kampaně uvnitř organizace přebraly lesní aktivity.

D. Období aktivistické zralosti, profesionalizace a zásadních sporů o charakter organizace

Jak vidíme již z přiblížení hlavních kampaní vzniklých v první polovině 90. let, od roku 1995/1996 se většina kampaní soustředí na politiku a regulaci na národní úrovni. K uvedeným kampaním přibyla postupně následující témata: ochrana lesů a přírodních zdrojů, boj proti těžbě zlata a dalším těžbařským aktivitám v Kašperských Horách, aktivity proti výstavbě dálnic a úsilí za záchranu železnice.

V březnu 1995 DUHA v Brně spolupořádala čtyřdenní studentskou konferenci *Mozaika budoucnosti*, které se zúčastnilo kolem 450 studentů a přibližně 35 významných vědců. Konference byla zvláštní tím, že hlavními vystupujícími byli studenti vybraných oborů (sociologie, filosofie, teologie, biologie, právo) a významní vědci

vystoupili s koreferáty k těmto studentským příspěvkům. V sekci teologie vystoupil s koreferátem Milan Balabán a Tomáš Halík, v sekci filosofie Josef Šmajš, Jan Zouhar, Petr Horák a Lubomír Nový, v sekci sociologie Ladislav Rabušic, Hana Librová, Josef Alan a další. Ze studentů vystoupili Karel Dolejší, Jakub Patočka, Pavel Kolář, Bohuslav Binka, Petr Lebeda, Ondřej Simon a další. Konferenci podrobně dokumentuje sborník *Mozaika budoucnosti*.

Paradoxně právě rok 1995, tedy rok, kdy prakticky skončily akce billboardového banditismu a další nezákonné akce DUHY a kdy se většina kampaní odvracela od radikálních přímých akcí, se stal rokem „kauzy extremismus“: Hnutí DUHA se ocitlo na seznamu extremistických organizací Ministerstva vnitra ČR.⁴³ DUHA to vnímala jako cílenou snahu, která měla vést k jejímu odříznutí od společnosti. Od ledna do října usilovně pracovala na vyškrtnutí z tohoto seznamu, což se jí nakonec podařilo. Dostalo se jí podpory skupin Přátel Země z mnoha zemí a také mnoha osobností české společnosti, mezi které patřili např. Petr Pithart, Václav Havel, Ivan Klíma, Jiří Dědeček.

V dubnu 1995 byla zahájena **kampaň Lesy**, které o rok později přiznala Rada statut programu. Jejím cílem byla obnova přirozené druhové skladby lesů. Už v tomto roce se DUHA snažila ovlivnit nový lesní zákon, tehdy ovšem bez konkrétního výsledku. Rozběhly se aktivity za návrat a ochranu velkých šelem: vlka, rysa a medvěda. Program pracoval na více úrovních a mnoha tématech, velkou pozornost věnoval a věnuje národnímu parku Šumava. Od roku 1996 každoročně vychovával ochránce lesů na pracovních-vzdělávacím tzv. lesoochrannářském táboře v Beskydech. K němu se v roce 1998 připojily Týdny pro les, týdenní pracovních-vzdělávací tábory na různých místech České republiky. Výrazným vedoucím programu byl po dlouhá léta Jaromír Bláha,⁴⁴ který v programu působí dodnes, další významnou osobností byl Michal Rezek.

V roce 2000 se DUHA zapojila do mezinárodních snah o certifikaci dřeva FSC (*Forest Stewardship Council*) a začala usilovat o její zavedení v České republice. Tyto snahy později v lednu roku 2002 vyústily v oddělení samostatné organizace – **Pracovní skupina pro certifikaci lesů FSC v ČR**, dnes FSC ČR, hlavní osobou v ní byl Michal Rezek, do té doby pracující v DUZE.

V prosinci 1995 DUHA příchystala v Praze a v Brně akci proti společnosti Shell kvůli škodám, které páchala v Nigérii, a zejména kvůli jejímu spojení s popravami devíti Nigeryjců protestujících proti tamní environmentální politice.

V roce 1996 fungovaly v DUZE tři programy: Energie, Lesy a Poslední generace. V průběhu roku se připravoval start nového programu Nerostné suroviny, který po založení vedl Vojtěch Kotecký.

43) Dalším paradoxem je, že Hnutí DUHA se na seznam extremistických organizací dostala, aniž by BIS zaznamenala výše zmíněné nelegální akce DUHY.

44) Jeden z respondentů našeho výzkumu.

V roce 1997 došlo k vyhocení konfliktu mezi brněnskou skupinou a Centrem, potažmo Radou Hnutí DUHA. Hlavním důvodem bylo údajné napojení skupiny na anarchisty a účast anarchistů na akcích DUHY. Výtky se vztahovaly zejména k „protikonzumní“ akci u McDonaldu. Konflikt vyústil v odchod části skupiny. Mezi odcházejícími byli Milan Štefanec, jenž v DUZE působil od roku 1992, a Martin Ander, kteří společně s dalšími založili Nezávislé sociálně ekologické hnutí NESEHNUTÍ, které funguje dodnes.⁴⁵

DUHA toto rozdělení postupně překonala a udržela si prominentní postavení mezi českými zelenými organizacemi. Na druhou stranu konflikt nevyvolal změnu v hierarchickém uspořádání organizace a nepřispěl k demokratizaci hnutí. Napětí mezi aktivismem a profesionalitou, které bylo v pozadí konfliktu, také zůstávalo platné i nadále.

V roce 1999 začal významný dlouhodobý projekt **Škola občanské iniciativy**, který probíhal v letech 2000–2003. Šlo o roční cyklus víkendových vzdělávacích seminářů. Cílem bylo poskytnutí potřebných informací o problematice vedení kampaní, fundraisingu, mediální práci, právních aspektech práce a vedení účetnictví nevládních neziskových organizací aktivním či potenciálně aktivním lidem nejen v oblasti ochrany životního prostředí. Současně vytvářela základnu potenciálních spolupracovníků.

Už v roce 1999 se v Hnutí DUHA (program Poslední generace) objevila výrazná kritika malého důrazu na aktivismus, odklon od některých zásad (například dřívější kritický postoj k úloze politických stran ve společnosti se změnil v předvolební smlouvy s některými politickými stranami). Rozporuplně byla též vnímána silná tendence k nárůstu profesionalizace.⁴⁶

V červnu 1999 odešel Jakub Patočka z pozice vedoucího Centra a šéfredaktora *Poslední generace* do redakce *Literárních novin*.⁴⁷ V té době DUHA platila již 14 plných úvazků. Novým vedoucím Centra se stal Jan Beránek.

V roce 2000 se DUHA podílela na protestních aktivitách při výročním zasedání Světové banky a Mezinárodního měnového fondu v Praze. Zaměřila se na informování o problémech, které v rozvojových zemích způsobila řada konkrétních půjček obou institucí i jejich politika obecně.

Podívejme se nyní blíže na kampaně probíhající v tomto období.

45) Viz následující kapitola knihy.

46) ANDER, MARTIN. Anketa: Duha za svých deset let. *Sedmá generace*, 1999, r. 8, č. 10, s. 24. ISSN 1212-0499.

47) Členem Rady Hnutí DUHA však Jakub Patočka zůstal až do jara 2003.

Šumavská kampaň

DUHA se začala věnovat, podle jejího názoru problematickým, zásahům proti kůrovci v chráněných lesích v roce 1997. Šlo zejména o vystupování proti asanačním těžbám stromů napadených kůrovcem v Jeseníkách a na Králickém Sněžníku a přesvědčování odborné veřejnosti o nutné změně strategie. Na Šumavě se angažovala místní skupina Hnutí DUHA Sušice a v roce 1998 se intenzivně zapojilo také Centrum Hnutí DUHA, když začala hrozit těžba i v prvních zónách národního parku Šumava, kde došlo k silnému přemnožení kůrovce. DUHA zastávala názor, podle něhož stojící suchý les zaručuje větší pravděpodobnost obnovy lesa než holina, který v té době lesnická část ochránářské veřejnosti vylučovala. Současně DUHA obhajovala dodržení bezzásahového režimu v prvních zónách národního parku.

V roce 1999 však Správa národního parku rozhodla o zásazích v prvních zónách, konkrétně v Trojmezenském pralesi, což byl podle DUHY nejcennější a nejzachovalejší komplex horského lesa. Jelikož selhaly všechny možnosti jak výkonu tohoto rozhodnutí zabránit, byla 27. července zahájena blokáda prací v Trojmezenském pralesi. Blokáda trvala 58 dní a jejím výsledkem bylo zachování větší části Trojmezenského pralesa a znovuotevření diskuse o principech ochrany přírody v národních parcích.

V letech 2001 a 2002 se DUZE podařilo zabránit poslancekým návrhům na výrazné zmenšení národního parku. Proběhla také kontrolní návštěva expertů z IUCN,⁴⁸ kteří posuzovali, zda šumavský park odpovídá mezinárodním standardům národního parku. V březnu 2003 pak vyšla jejich hodnotící zpráva, která poukazovala na podobné nedostatky jako DUHA. Aktivisté DUHY se v pozdním létě uchýlili k další blokádě, opět v první zóně u pramenů Vltavy. V prosinci téhož roku došlo k výměně ředitele NP, čímž důvody k pokračování blokády ustaly.

V současné době DUHA prosazuje zrealizování schváleného návrhu scelení prvních zón NP. V roce 2007 se významně podílela na tvorbě Národního lesního programu, který obsahuje cíle vedoucí k přírodě blízkému hospodaření v lesích.

Šumavská kampaň jako by posunula část Hnutí DUHA zpět do prvních let existence. Znovu se objevila přímá akce jako nástroj prosazování názorů organizace, znovu přibylí aktivisté-dobrovolníci a aktivistický způsob práce. Ovšem i když z hlediska míry aktivismu zůstala tato kampaň až do současnosti výjimkou (na lesních aktivitách Hnutí DUHA se podílí nepoměrně více aktivistů-dobrovolníků než na aktivitách ostatních), fázi ztráty radikality prostředků se také nevyhnula. Je proto potvrzením, i když zároveň částečnou výjimkou, celkového trendu vývoje DUHY.

48) Světový svaz ochrany přírody.

Kampaň za minimalizaci odpadů

Na této kampani začala pracovat a po dlouhou dobu ji vedla olomoucká skupina. Rychle se přehoupla z místních akcí k ovlivňování odpadového zákona. Jejím silným prvkem byla od počátku snaha o modelové příklady odpadového hospodářství v obcích. Jedním z prvních byl modelový systém třídění odpadu do pytlů v obci Majetín u Olomouce. V roce 1998 byla vytvořena putovní výstava Panoptikum našich odpadků, v roce 1999 byl v Olomouci zahájen projekt Devatero ekologického obchodníka, označení, které mohla nést prodejna splňující několik kritérií jako třídění odpadu, nápoje ve vratných obalech, prodej biopotravin. Na oplátku jim aktivisté Hnutí DUHA sjednali například úlevy ze svozu popelnic.

V listopadu 1999 byla zahájena kampaň za záchranu vratných lahví: Vraťme vratné lahve. Jejím cílem bylo prosadit takové změny v zákoně, které by přenesly odpovědnost za odpadní lahve, ať už plastové, nebo skleněné, přímo na výrobce. Dalším návrhem byla povinnost ve větších prodejnách nabízet nápoje ve vratných lahvích a požadavek pevně dané zálohy. Tyto dva body se DUZE podařilo prosadit.

Další aktivitou odpadového programu, který se stal součástí práce Centra, bylo ovlivňování Plánu odpadového hospodářství, který se připravoval v letech 2002 až 2003. DUHA do něj prosadila několik důležitých bodů, například odmítnutí další výstavby spaloven a zajištění vyšší míry recyklace do roku 2010.

Od konce roku 2004 vede program kampaň za recyklační zákon: Lepší recyklační služby. Jejím cílem jsou změny v odpadovém zákoně, které by umožnily naplnění schváleného Plánu odpadového hospodářství. Její součástí byly také petice adresované zastupitelstvům konkrétních měst, které požadovaly lepší podmínky pro třídění jako dosažitelnost třídících nádob či zavedení třídění bioodpadu z domácností. Hlavní osobou programu byl a je Ivo Kropáček.

Kampaň za minimalizaci odpadů je typickým příkladem lobbisticko-odborné kampaně, která žádnou fází radikálních postupů neprošla.

E. Období profesionalizace, dalšího poklesu radikality a počátků „agenturizace“

V polovině roku 2001 DUHA změnila logo a přiklonila se k jednotné verzi loga Přátel Země. Tato změna jako by symbolizovala celkovou změnu charakteru organizace.

DUHA se na začátku tohoto období definitivně rozešla se svými zakladateli a absolvovala několik zvrátů při hledání nového ředitele. V roce 2002 rezignoval na pozici vedoucího Centra Jan Beránek poté, co Rada neschválila jeho koncepci radikální

reformy Centra. V Radě zůstal stejně jako Jakub Patočka do jara 2003, kdy bylo od-souhlaseno, že bude zavedeno členství a volby do Rady. Prozatímním ředitelem byl ustaven Martin Ander a byl vyhlášen konkurz. Martin Ander byl prozatímním ředitelem do 31. 1. 2002. V té době se pracovalo na první oficiální strategii a strategickém plánu na léta 2003–2008. Vypracovaná strategie byla schválena v květnu 2003. Novou ředitelkou byla 3. února Radou (ve které ještě působil jak Jakub Patočka, tak Jan Beránek) jmenována Marta Čapková, do té doby vedoucí náboru individuálních pří-spěvatelů. Ta však vydržela necelé dva měsíce a 31. března přijala Rada její rezignaci a jmenovala staronovým ředitelem Martina Andera. V květnu 2003 Rada schválila po dlouhých diskusích zavedení voleb a tím i členství v místních skupinách. Definitivně skončilo období otců-zakladatelů.

DUHA vedla v tomto období velké množství kampaní, ustálila se programová struktura a bylo provedeno mnoho opatření za účelem zkvalitnění vnitřního manage-mentu. Čtyřmi dnes existujícími programy jsou: Energie, Lesy, Zemědělství a Veřejné finance a životní prostředí, pod které spadají odpady a aktivity spojené s mezinárodní organizací Bankwatch.

Za významné úspěchy tohoto období DUHA považuje například prosazení zá-kona o podpoře obnovitelných zdrojů v polovině roku 2005, čemuž se program Ener-gie věnoval od roku 2004. Podílel se na jeho návrzích a vyjednal některé jeho změny. V roce 2004 se také DUHA významně podílela na organizování brněnské kampaně za zachování nádraží v centru města.

Martin Ander byl v pozici ředitele do listopadu 2006, kdy se po úspěchu Strany zelených ve volbách stal náměstkem primátora města Brna. Novým ředitelem jmeno-vala Rada v dubnu 2007 Petra Machálka, do té doby finančního ředitele organizace.

V roce 2008 poprvé DUHA použila ve své práci výrazné reklamní kampaně. Byly to v únoru Lepší recyklační služby (plakáty v pražském metru); na jaře Hledá se česká buchta (citylighty a plakáty v prostředních hromadné dopravy včetně příměstských vlaků) a v červnu Žít nebo těžít (citylighty a billboardy v Ústeckém kraji).

V červnu 2008 DUHA hostila výroční setkání Přátel Země. V tomto roce také probíhala revize Strategie a strategického plánu pro léta 2003–2008 a v prosinci byl schválen nový strategický plán na příštích pět let. Výraznou změnou by měla být kon-centrace sil do menšího počtu větších kampaní.

V tomto období se dovršil proces profesionalizace a pokračoval proces „agen-turizace“ hnutí. Hnutí DUHA dosáhlo a dosahuje významných úspěchů v odborných a lobbistických aktivitách, sílí z hlediska finančního, ovšem jako občanské aktivistické hnutí již funguje jen sporadicky (např. aktivity lesních skupin).

Podívejme se ještě na program, který asi nejvýraznějším způsobem odrážel ideový vývoj Hnutí DUHA – Program Poslední generace.

Program Poslední generace

Program tvořil v 90. letech významnou část práce Hnutí DUHA. Zabýval se politickými, ekonomickými, etickými (hodnoty, životní styl) a filozofickými souvislostmi environmentální⁴⁹ krize. Jeho nejviditelnější osvětovou aktivitou bylo vydávání časopisu *Poslední generace* s podtitulem *Optimistický časopis Hnutí DUHA*. Jeho nulté číslo *První varování* vyšlo na konci roku 1991.

Oficiálně první ročník čítá letopočet 1992, časopis vycházel každé dva měsíce a již v prvním roce měl náklad 1 000 kusů. Počínaje č. 3/1992 nesla *Poslední generace* podtitul *Časopis Hnutí DUHA pro obnovu přirozených vztahů*. Časopis měl v prvních letech reprezentovat především ekologické názory a názory ekologických a environmentálních hnutí. Přinášel aktuální informace z kampaní, zejména kampaní proti jaderné energii, proti bourání Libkovic a za záchranu ozónu, rozebíral šířeji některá témata s kampaněmi spojená, kritizoval neoliberalní ekonomický systém, volal po hlubších hodnotových společenských změnách. „Tento časopis, vycházející přímo z našeho středu, chce být jejich [kampaní, doplněno] mluvčím a odrazem. Přitom je vám všem, ostatně stejně jako celé naše hnutí, otevřen,“ píše Jakub Patočka v *Prvním varování*.⁵⁰

Později se přidávaly úvahy o vztahu křesťanství a přírody, o hlubinné ekologii apod. Velká část byla věnována dopadům velkých finančních institucí na životní prostředí a místní komunity.

Postupně se ustálila struktura rubrik, z nichž každá obsahovala několik článků, následovně: *Projevy krize* (konkrétní projevy ekologické krize), *Kořeny krize* (společenské, ekonomické a politické souvislosti krize), *Kořeny budoucnosti* (možné alternativy moderního světa, hledání životaschopných hodnot a vyvážených životních způsobů), *Odjinud* (vybrané články ze zahraničních časopisů, především *Third World Resurgence*, *The Ecologist* a *The Resurgence*) a *Duha akcí, názorů a konfrontací*. Zadní stranu obálky od prvního čísla zdobilo heslo *Loesje* přebírané z Holandska, které vtipně glosovalo politické události nebo společenské návyky. Například: V televizi dávají samé krátké války, Potřebujeme víc stromů na zavěšení houpacích sítí, Volnost, rovnost a bráchu, který to chápe, Mírové sbory v Bosně a Hercegovině čekají na mír, Myslíš, že bůh ještě věří v nás?. Častým přispěvatelem byl Jan Keller, toho času přednášející sociologii na Filosofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Šéfredaktorem byl Jakub Patočka. Kromě redakce byla jako poradní orgán ustavena redakční rada, která funguje v pozměněné podobě dodnes.

V říjnu 1993 začal vycházet *Zpravodaj Hnutí DUHA*, který se vydělil z *Poslední generace* a který měl převzít zejména obsah rubriky *Duha akcí a názorů*. *Zpravodaj*

49) V tehdejší mluvě ovšem ekologické.

50) Viz JAKUB PATOČKA. Úvodník. *Poslední generace: První varování*, 1991, r. 0, č. 0, s. 1–2.

začal vycházet především proto, že o chystaných akcích bylo nutné informovat častěji než jednou za dva měsíce. *Zpravodaj* obsahoval zprávy o lokálních kampaních, informace o kampaních ve světě, krátké články, názory a komentáře, zprávy o připravovaných akcích DUHY a přehled důležitých zpráv z tisku. Vycházel po dva roky jednou za čtrnáct dní. Od počátku roku 1995 se znovu spojil s *Poslední generací*, která začala nově vycházet jako měsíčník.

Od roku 1998 nese časopis podtitul *Společensko-ekologický měsíčník* a mění název na *Sedmá generace*. Jak se uvádí na vnitřní straně obálky, ten čerpá inspiraci z Velkého zákona Irokézů, ve kterém stojí pravidlo, podle něhož má lidské jednání zohlednit potřeby potomků až do sedmé generace.

V červnu roku 1999 odešel z pozice šéfredaktora Jakub Patočka a nastoupil na místo šéfredaktora *Literárních novin*. Jeho nástupcem se stal Jan Beránek. Nově (pouze na půl roku) byla zřízena funkce zástupce šéfredaktora *Poslední generace*, kterou přijal Vojtěch Kotecký.

Ve stejnou dobu odešel z redakční rady, také na svou žádost, Jan Keller, jeden z nejvýraznějších přispěvatelů. Od roku 2000 do poloviny roku 2001 byl šéfredaktorem David Vaněk, který nově působil v redakci a v Hnutí DUHA. Toho vystřídal Dušan Lužný, který na podzim roku 2001 výrazněji změnil strukturu časopisu tak, aby eliminoval jistou ideologičnost. Odpadla rubrika s názvem *Hnutí* a vznikla nová úvodní s názvem *Téma*. Mezi tématy se objevilo: greenwashing, alternativní vzdělávání, vegetariánství, evropská pro a proti, neutralita vědy, ekoturistika, ekologická daňová reforma, skromnost jako životní styl a mnohá další.

Sedmá generace začala být koncipována jako nezávislá na Hnutí DUHA. Z hlásné trouby zeleného hnutí se stalo svébytné médium usilující o nezaujaté analyzování environmentálních témat a diskusi o filosofických, etických, ekonomických, společenských a politických souvislostech.

Zářijové číslo roku 2003 mělo výrazně jinou grafiku a dvoubarevnou obálku. Od roku 2005 je časopis – především z finančních důvodů – opět dvouměsíčníkem. V roce 2007 přibyla barevná dvoustrana a počet předplatitelů přesáhl 1100.

Dušan Lužný přestal pracovat v redakci na konci roku 2005, novým šéfredaktorem se stal Vít Kouřil, působící na Katedře mediálních studií a žurnalistiky Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity. V časopisu se zabydlila mediální témata a přicházejí další redaktori z Fakulty sociálních studií v Brně. Z redakce o rok později odešel Martin Ander, čímž se ještě více zeslabuje provázanost se samotným Hnutím DUHA. Šéfredaktora nadále jmenuje Rada Hnutí DUHA. Redakce je zaměstnána Centrem, ředitel však do její práce a do obsahu časopisu vůbec nezasahuje.⁵¹

51) To je výrazně odlišná situace od doby, kdy Jakub Patočka a po něm Jan Beránek byli současně vedoucími Centra a šéfredaktory.

Současná redakce se brání označení aktivistický časopis a deklaruje snahu vyhýbat se silné ideové zaměřenosti časopisu. V mediálně-propagačním žargonu pak vize časopisu zní následovně:

„Sedmá generace by měla být pronikavou, inspirativní a univerzální reflexí soudobé společnosti, kde mají prostor k vyjádření všechny tolerantní proudy. SG by měla nevytýkávě a vtipně zpochybňovat konvenční myšlení, prozíravě nastolovat environmentální agendu, kriticky sledovat ekologické dění u nás i v zahraničí, poučeně i zábavně provádět udržitelným životním stylem či menšinovou kulturou a jakoby mimochodem připomínat, že ještě stále tu žije naděje...“

Také nejdůležitější tiskovina Hnutí DUHA, časopis *Poslední (Sedmá) generace*, prošla stádiem prudkého a zároveň aktivistického rozvoje, na které navázala éra postupné profesionalizace, odideologizování a nakonec éra profesionálního a zároveň menšinového intelektuálně laděného listu, který s vytvářením jednotného ideového zázemí hnutí nemá nic společného.

V prvním desetiletí fungování Hnutí DUHA zahrnovala osvětová část programu *Poslední generace* i další aktivity. Vznikly Kluby *Poslední generace* v Brně a v některých dalších místních skupinách, které pořádaly pravidelné besedy, přednášky a promítání filmů. Pod *Poslední generaci* také spadalo vydávání knih a později i jiných publikací. Prvním z vydaných textů byla kniha Jana Kellera *Až na dno blahobytu*, která vyšla v květnu 1993 v nákladu 10 000 kusů. Dalším titulem byla práce Hany Librové *Pestří a zelení* vydaná společně s ČSOP Veronica. V roce 1996 vyšla kniha Heleny Norberg Hodge *Dávné budoucnosti*. Později byla navázána spolupráce s nakladatelstvím *Doplňek*, s nímž pak vycházely další tituly. Například v roce 1997 šlo o *Abecedu prosperity* Jana Kellera, *Malé je milé* E. F. Schumachera a *Čtyři důvody pro eliminaci televize* od Jerryho Mandera. Připravovaly se také *Eseje* Edwarda Goldsmithe, k jejich vydání ale již nedošlo. Spolupráce s nakladatelstvím *Doplňek* trvala do konce roku 2002.

Odbornou část programu *Poslední generace* tvořily dvě pracovní skupiny. V rámci brněnského centra se zformovala skupina pro podporu lokálních aktivit, tzv. **SPLAV**. Jejím cílem bylo poskytovat místním aktivistům, kteří bojují proti nějakému záměru (cementárna, lanovka, spalovna apod.) nebo kteří chtějí vytvořit něco pro dobro obce, pomoc s využitím zkušeností Hnutí DUHA z obdobných kampaní. Významnou postavou skupiny byl Jaromír Bláha, který dodnes pracuje v programu *Lesy*.

Skupina se v letech svého fungování 1993 až 1996 zapojila do celé řady případů nově plánované těžby surovin, projektů spaloven, výstavby dálnic a ohrožení přírody. Například ohrožení přírody Novohradských hor projektem tzv. Přírodního parku Rajchářov pro mototuristy nebo plán spalovny ve Svatoňovicích. V září roku 1993 začala

kampaň proti cementárně v Tmani, kterou vedla pražská pobočka a na které se podílely také Děti Země a místní Občanská iniciativa Suchomasty a obec Tmaň. Mělo jít o velkou cementárnu na hranici Českého krasu, přičemž těžba by zasáhla do území CHKO. Až 90% podniku měla vlastnit německá firma Heidelberg Zement. Projektu se podařilo zabránit. V prosinci roku 1997 byl vydán rozsudek Vrchního soudu v Praze, kterým bylo zrušeno územní rozhodnutí k výstavbě Nové královské cementárny.

Druhou skupinou, která vznikla na popud Jakuba Patočky v březnu roku 1993, je skupina politické a ekonomické souvislosti, tzv. **PES**. Zaměřovala se na politické a ekonomické dopady globalizace na naši přírodu a obyvatele. Rozebírala ideologii volného trhu a pokroku, sledovala vliv globálních finančních institucí a nadnárodních obchodních společností na životní prostředí a snažila se jej omezovat. V roce 1995 se skupina podílela na mezinárodním projektu Přátel Země Trvale udržitelná Evropa, jehož cílem je navrhnout konkrétní změny, aby Evropané přestali žít nad možnosti přírody.

Činnost obou skupin se postupně přelévávala do jiných programů. Částečně se přerodila v program Nerostné suroviny a částečně později v program Veřejné finance a životní prostředí. Program Poslední generace, který měl být ideovým tmelem hnutí, se postupně rozpadl a byl nahrazen konkrétněji zaměřenými kampaněmi a projekty.

2. Vývoj organizační struktury Hnutí DUHA

Jak se vyvíjela organizační struktura Hnutí DUHA? Jádro Hnutí DUHA se formovalo v místě jeho vzniku, tedy v Brně. Od počátku usilovalo o vytvoření pružné sítě aktivních skupin ve všech regionech. První mimobrněnská organizovaná skupina Hnutí DUHA vznikla v Olomouci, další aktivní lidé se objevovali v Praze a Českých Budějovicích.

DUHA nebyla a v podstatě dosud není členskou organizací. Přestože statut člena v některých případech zvolila, vždy stavěla na sdružování příznivců, lidí, kteří projeví zájem o spolupráci a kteří neměli žádná práva a povinnosti. K zavedení členství v místních skupinách v roce 2003 došlo z víceméně účelových důvodů (viz dále) a v současné době má členství spíše formálně-administrativní charakter.

Ze zakládacích stanov Hnutí DUHA z roku 1990 vyplývalo, že základní jednotku měly tvořit minimálně tříčlenné **koordinální skupiny** odsouhlasené Radou Hnutí DUHA. Ta měla být také minimálně tříčlenná a každá koordinální skupina v ní měla mít jednoho zástupce. Koordinální skupiny, které měly samostatnou právní subjektivitu a o kterých se předpokládalo, že budou mít regionální působnost, měly dále právo ustavovat **kluby**, které rovněž mohly mít samostatnou právní subjektivitu.⁵²

52) Viz Stanovy občanského sdružení Hnutí DUHA, 1990.

Prvními radními se automaticky stali zakladatelé Hnutí DUHA, ze stanov to však explicitně nevyplývalo. Rada Hnutí DUHA byla nejvyšším správním orgánem a nositelem právní subjektivity sdružení, od roku 1993 se scházela minimálně 4x ročně. Její úlohou bylo určovat strategii a koordinovat aktivity hnutí.

V červnu 1992 proběhlo ve Freiburgu setkání mladých evropských ekologických aktivistů UNSAID⁵³ („Co v Riu nezazní“), kterého se zúčastnila také skupina lidí z Hnutí DUHA. Zde vytvořili plán organizace Hnutí DUHA. To mělo stát na třech pilířích: 1. koordinační centra s hlavním v Brně a podpůrným v Praze, jejichž úkolem je vedení celostátních kampaní (tehdy energetické, pralesní a ozónové); 2. místní skupiny, tehdy Praha, Olomouc, Police nad Metují, později České Budějovice; 3. časopis *Poslední generace* propojený s dalšími osvětovými aktivitami.

Ještě v roce 1993 byly zavedeny **regionální skupiny** (s větší územní působností), **lokální skupiny** a **pobočky**, které vznikají rozhodnutím Rady. Pobočku, která neměla vlastní právní subjektivitu a byla spravována zřizovatelem, mohla zřídit i samotná regionální skupina. Každá regionální skupina měla právo na jednoho zástupce v Radě, k výběru konkrétní osoby mělo docházet na základě dohody příslušné skupiny a Rady. Pobočky mohli vytvářet i jednotlivci. Lokálními skupinami se staly Brno, Olomouc, Broumovsko a České Budějovice; pobočkami Praha, Liberec, Plzeň a Bratislava.

Nositelem právní subjektivity regionální a lokální skupiny byly koordinační skupiny, jejichž členem se mohl stát každý zájemce na základě rozhodnutí příslušné stávající koordinační skupiny. Původní představa byla taková, že každý region bude mít svou regionální skupinu, která bude organizovat lidi a skupiny v tomto regionu a bude rovněž mít své centrum. Kromě Brna, Prahy a Olomouce se však další centrum nezformovalo.

Kromě toho byly aktivity rozlišeny na programy, které se členily na kampaně a pracovní skupiny. O náplni programu rozhodoval jeho vedoucí, kterého určovala Rada a který tím následně získal právo na členství v Radě.⁵⁴

Na podzim roku 1993 byli v Radě: Jiří Malík, Petr Vozák, Ondřej Simon, Martin Sedláček, Jan Beránek, Jakub Patočka. V zápise z jednání Rady z ledna 1994 bylo uvedeno: „Členové Rady jsou radou uznání zástupci lokálních (regionálních) koordinačních skupin a vedoucí programů.“ Podle nových platných stanov byla zavedena funkce předsedy Rady, tím byl na tomto jednání zvolen Jakub Patočka. Rada tedy nebyla volena, její členové rozhodovali o přijetí nebo vyloučení jiného člena podle vlastního uvážení.

53) Šlo o setkání paralelní k Summitu Země v Riu de Janeiru, na kterém se mluvilo o tom, co na konferenci v Riu nezazní.

54) Viz Stanovy občanského sdružení Hnutí DUHA – Přátelé Země, ČR, 1996.

Ve *Vnitru* z počátku roku 1994 se otevřeně píše, že DUHA není demokratická, ale je postavena na lidech, kteří mají důvěru.⁵⁵ To má být obranným mechanismem proti zneužití DUHY a proti převážení takových členů hnutí, kteří nesdílejí původní východiska. Tento názor byl zpočátku téměř konsensuálně vyznáván. Informace z Rady byly selektivně distribuovány radním, vybraným aktivistům, ostatním v DUZE a případně veřejnosti.

Postupně se začala tato organizační struktura prosazovat do rozhodovacích procesů a na začátku roku 1995 vypadá struktura DUHY následovně:

„Základnou Hnutí DUHA je síť místních skupin. Každá z nich se sama podle svého uvážení podílí na práci našich programů a dle svých sklonů si připravuje zvláštní místní aktivity. Páteří hnutí jsou **tři centra**. Hlavní brněnské poskytuje koordinační a informační zázemí celku i jednotlivým kampaním, pražské má na starosti práci s tiskem, olomoucké dokumentaci. Náplň práce jednotlivých center i celková koncepce našeho hnutí je určována **radou**, jejímiž členy jsou vedoucí programů a zástupci největších místních skupin. Práce hnutí je rozčleněna do tří velmi širokých programů: Poslední generace, Energie a Ozon.“⁵⁶

Na podzim roku 1995 se začalo pracovat na vzniku nové organizace **Společnost přátel Země**, která měla sdružovat individuální finanční podporovatele DUHY. Byla také zřízena tzv. **Rada patronů**, skupina známých osobností požívajících všeobecné důvěry podporující DUHU, která měla být formální Radou Společnosti přátel Země. Byli to: Tereza Boučková, Táňa Fišerová, Jaroslav Hutka, Sváťa Karásek, Jan Keller, Jana Klusáková, Erazim Kohák, Ondřej Vaculík, Zdeněk Veselovský. To můžeme považovat za počátek tzv. individuálního fundraisingu, který měl po vzoru jiných členských organizací Přátel Země postupně přebírat financování činnosti DUHY tak, aby nakonec převážil nad příjmy z nadací.

V roce 1996 přinesly členské příspěvky do rozpočtu 36 000 Kč, ty byly dále investovány do budování Společnosti přátel Země.⁵⁷ Začal čtyřikrát ročně vycházet *Zpráva o Společnosti*, který pod názvem *Magazín Hnutí DUHA* vychází dodnes. V současné době přesáhl počet individuálních příspěvatelů Hnutí DUHA 5 000.

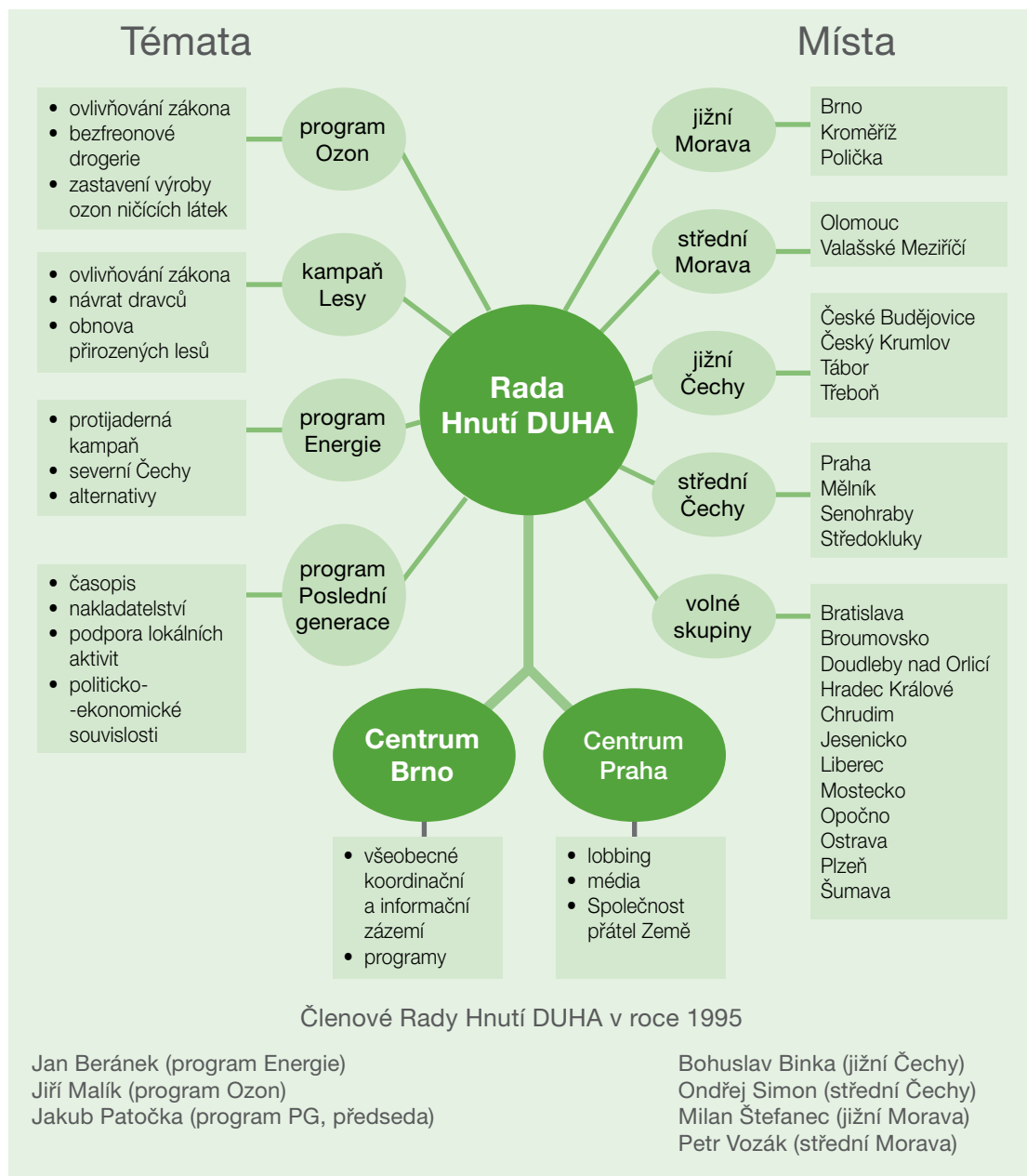
55) Viz LAŽA, ROBERT. Duhový ventil. *Vnitro*, 1994, r. 2, č. 9, s. 4.

56) Viz *Poslední generace*, 1995, r. 4, č. 1, s. 29.

57) Viz Hnutí DUHA – Přátelé Země ČR. *Výroční zpráva 1996*, 1996, s. 21.

Názornou podobu struktury Hnutí DUHA z roku 1995 lze nalézt na následujícím obrázku:⁵⁸

Struktura Hnutí DUHA v roce 1995

58) Viz Hnutí DUHA – Přátelé Země ČR. *Výroční zpráva 1995, 1995.*

V roce 1996 přibýly další pobočky pro jižní Moravu Blansko a Otrokovice, pro střední Moravu Rožnov pod Radhoštěm. Zanikly skupiny Senohraby, Třeboň, Mostecko, Bratislava a Šumava. Formovala se nová regionální skupina východní Čechy s již existující pobočkou Broumov, skupinou Doudleby nad Orlicí a novou skupinou v Polici nad Metují. Dále vznikly pobočky v Kostelci nad Černými Lesy a v Náchodě a skupiny v Pardubicích a Sušicích. Celková bilance 8 nových a 5 zaniklých.

Kampaň Lesy získala statut programu. Přibyla nová kampaň Nerostné suroviny, která se věnovala legislativě, surovinové politice a problematice průzkumu a těžby zlata a později také získala statut programu.

Členové Rady byli v roce 1996: Jan Beránek, Jakub Patočka, Ondřej Simon, Jiří Malík, Martin Ander a Kateřina Luxová.

V ročence za rok 1997 byla pozornost věnována samotnému brněnskému Centru, o kterém se psalo, že vede kampaně, které probíhají v rámci programů (doposud se uvádělo, že Centrum kampaně koordinuje, řídí je Rada).⁵⁹ Vedle programů Centrum vydávalo časopis *Sedmá generace* a pořádalo řadu osvětových aktivit. Poskytovalo též zázemí síti místních skupin. Tomu odpovídalo i schéma na zadní obálce:

Organizační struktura Centra Hnutí DUHA v roce 1997⁶⁰

Programy: Energie, Nerostné suroviny, Lesy, Kampaň za záchranu železnice

Poslední generace: časopis, Společnost přátel Země, příprava propagačních materiálů

Skupiny: podpora místních skupin

Praha: lobbying, média, sledování zahraničních investic

Zázemí: fundraising, účetnictví, provoz

Centrum spravuje Rada Hnutí DUHA.

Rada Hnutí DUHA na konci roku 1997:

Jan Beránek, Jiří Koreš, Kateřina Luxová, Jakub Patočka, Pavel Příbyl, Ondřej Simon, Monika Šatavová.

59) Viz Hnutí DUHA – Přátelé Země ČR. *Výroční zpráva 1997, 1997*, s. 3.

60) Viz Hnutí DUHA – Přátelé Země ČR. *Výroční zpráva 1997, 1997*.

Od rozlišování statutu regionálních skupin, lokálních skupin a poboček bylo upuštěno. Lokální aktivity mohly být vedeny buď jako místní skupina, nebo samostatná organizační jednotka. V roce 1996 měla DUHA 13 místních skupin.

V roce 1998 působilo v DUZE 14 skupin, na konci roku však ukončila svou činnost pardubická skupina. Kromě nich bylo v DUZE aktivních také přes 20 jednotlivců. Centrum zaměstnávalo dvacet lidí, sídlilo v Brně, dva zaměstnance mělo v Praze. Bylo výkonnou složkou DUHY, věnovalo se především celostátním a mezinárodním aktivitám a řídilo programy.

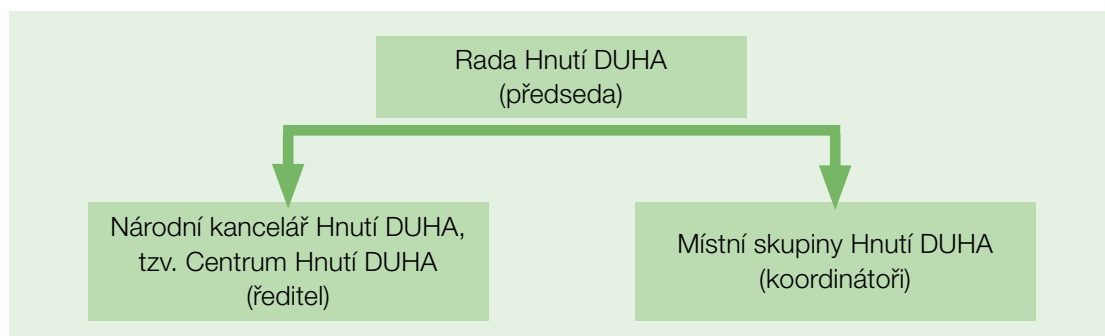
Rada byla nově popisována jako nejvyšší orgán složený ze zástupců dvou základních částí DUHY – tedy Centra a místních skupin – a dvou nezávislých osobností. Konkrétní složení v roce 1998 vypadalo takto: Jan Beránek, Jiří Koreš, Kateřina Luxová, Jakub Patočka, Pavel Příbyl, Ondřej Simon a Monika Šatavová.

V roce 1999 se složení obměnilo na: Jan Beránek (předseda), Jiří Koreš (místní skupina Sušice), Jiřina Koukolová (místní skupina Olomouc), Jakub Patočka (*Literární noviny*), Ondřej Simon (biolog), David Vaněk (*Sedmá generace*) a Petra Vetečnicková (místní skupina Brno). Činných skupin bylo 14.

V roce 2000 již brněnská a pražská kancelář čítala dohromady na 30 zaměstnanců! Složení Rady zůstalo stejné. Pracovalo 15 skupin, početně však méně silných. Ty se věnovaly různým tématům a byly založeny na dobrovolnické práci. Centrum začalo být označováno v materiálech pro veřejnost jako národní kancelář.

V letech 2001–2003 dosáhl počet skupin 20. Potom počet klesl na 15 a kolem tohoto počtu nadále kolísá. Nejnověji v roce 2008 vznikla skupina Hnutí DUHA Ostrava. Největší skupinou je dlouhodobě olomoucká, má několik placených zaměstnanců, vede celostátní kampaň na ochranu velkých šelem, má vlastní projekty. Počet aktivistů je však výrazně nižší než v první polovině 90. let.

Organizační schéma Hnutí DUHA⁶¹

61) Viz Hnutí DUHA – Přátelé Země ČR. *Organizační manuál*, revize 2006, s. 10.

V roce 2003 byla po dlouhých diskusích odsouhlasena volená Rada. Ta je od té doby nově devítičlenná, volená na dvouleté funkční období. Jsou v ní tři zástupci Centra, čtyři zástupci místních skupin a dvě nezávislé, Radou vybrané osobnosti. Doposud proběhly volby třikrát: na podzim roku 2003, 2005 a 2007. Nyní jsou radními: Pavel Příbyl, Jaromír Němec, Martin Sedlák, Kateřina Kotásková, Renata Placková, Miroslav Kutal, Jaromír Kyzour, Karolína Šůlová a Michal Rezek.

Rada mj. jmenuje a odvolává ředitele Centra, schvaluje jeho rozpočet a dozírá na práci Centra. Ve vztahu k místním skupinám Rada oficiálně potvrzuje jejich vznik i zánik, jmenuje a odvolává koordinátora. Dále Rada dohlíží na to, aby Centrum a místní skupiny dodržovaly stanovy a schválené strategie.

Centrum charakterizuje současný vnitroorganizační dokument takto:

„Zajišťuje vedení a koordinaci celostátních aktivit, usnadňuje komunikaci a podporuje předávání zkušeností mezi místními skupinami, vytváří pro ně přiměřené zázemí.“

Má celostátní územní působnost, sídlí v Brně a menší kancelář má v Praze, v Brně a Praze pracuje v současnosti více než 30 zaměstnanců a několik desítek dobrovolných spolupracovníků.⁶²

V rozmezí let 2003–2004 centrum procházelo rozsáhlou organizační reformou v režii nového ředitele Martina Andera. Potřeba reformy vycházela z aktuálního stavu charakterizovaného zejména finanční nestabilitou a problematickou strukturou příjmů organizace. Bylo nutné reagovat na odchod velkých nadací ze středoevropského regionu a rovněž na odchod zakládajících členů. Reforma se soustředila na individuální fundraising a organizační management.⁶³

Centrum vytvořilo Strategii Hnutí DUHA pro období 2004–2009, byl přijat grafický manuál, sepsán návod pro založení místních skupin, kodex etického fundraisingu, pracovní náplně všech zaměstnanců apod.

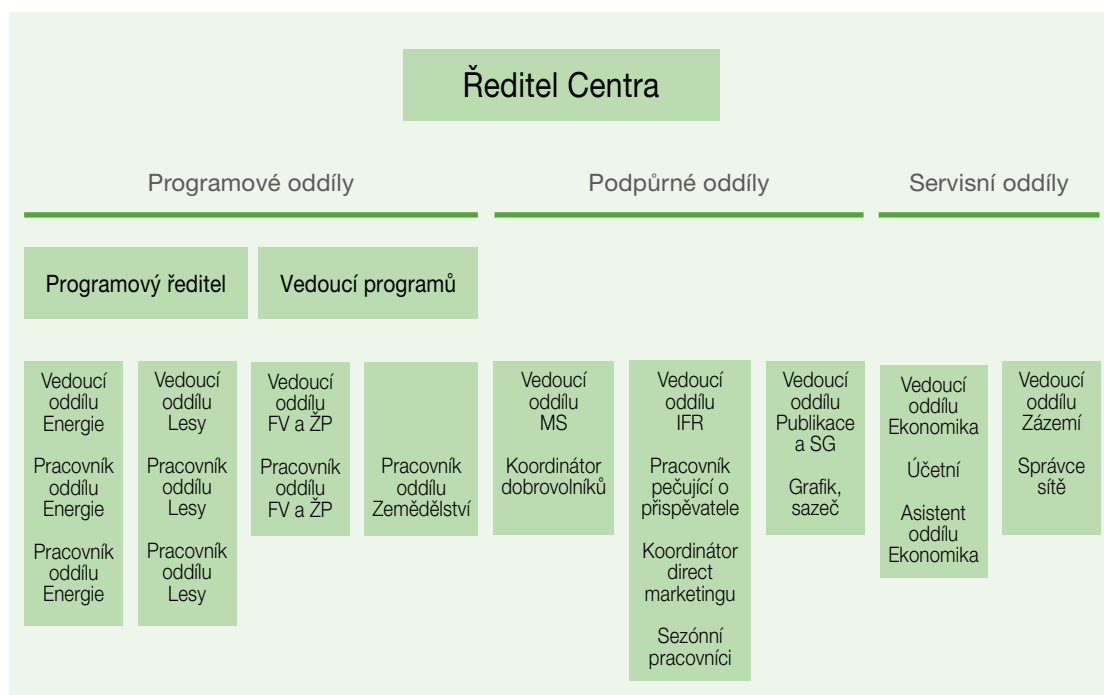
Výsledkem reformy byla následující organizační struktura Centra⁶⁴

62) Viz Hnutí DUHA – Přátelé Země ČR. *Organizační manuál*, revize 2006, s. 10.

63) Viz NĚMEC, JAROMÍR. *Profesionalizace v českých ekologických neziskových organizacích*. Brno: FSS MU, 2006, s. 13. Magisterská diplomová práce.

64) Viz Hnutí DUHA – Přátelé Země ČR. *Organizační manuál*, revize 2006, s. 12.

Organizační struktura Centra

Organizačně je Centrum rozděleno na tzv. oddíly. Ty jsou dále rozčleněny do třech bloků: programové oddíly, podpůrné a servisní oddíly. Programové oddíly (programy) mají na starosti hlavní náplň práce Hnutí DUHA. Podpůrné oddíly zároveň s prací na své agendě (např. servis pro místní skupiny, vydávání *Sedmé generace* apod.) zajišťují podpůrnou práci pro jednotlivé programy. Servisní oddíly poskytují ekonomické a technické zázemí nutné pro celkové fungování organizace.

Vývoj struktury organizace charakterizuje profesionalizaci a také „agenturizaci“ Hnutí DUHA více než přesvědčivě.

3. Vývoj sebeprezentace Hnutí DUHA

A jako poslední historizující pasáž uvedu vývoj sebeprezentace Hnutí DUHA. Co je Hnutí DUHA se dočítáme v nultém čísle časopisu *Poslední generace* z konce roku 1991, který Hnutí DUHA pod upraveným názvem vydává dodnes.⁶⁵ Nulté číslo neslo podtitul *První varování*, v jeho úvodu zakladatel Jakub Patočka napsal:

65) Viz kapitola Program Poslední generace.

„...jsme přesvědčeni o nezbytnosti změny společnosti, a to změny zásadní a celkové. Za přijatelný nepovažujeme podivný sociální pokus komunistických stran ani žádnou jinou formu konzumní společnosti. Změna společnosti není možná bez změny hodnot, které si její členové vytvořili. Konzumní společnost a její hodnoty hodláme napadat... Chceme pokračovat v dosavadním dvouletém happeningu [HD existuje právě dva roky, pozn. aut.] – akce organizované ad hoc, rozhořčené dopisy a s požitkem vyvolávané skandály – to je pravá tvář DUHY, kterou se, doufám, nepodaří nikomu rozšlápnout a kterou, doufám, nebudeme nikdy nijak deformovat.“⁶⁶

Poslání Hnutí DUHA v zakládacích stanovách z roku 1990 bylo popsáno takto:

„DUHA je hnutí ochránců přírody. Důvodem vzniku DUHY je značně apatický postoj široké veřejnosti k ekologickým otázkám. Podle našeho názoru je rychlost, kterou umírá příroda v Československu, stále vyšší, než je rychlost, se kterou jsou podnikány kroky k její záchraně. Přičemž přírodu chápeme komplexně, nevyjímajíc z ní člověka a jeho fyzické, duševní a morální zdraví. Poslání DUHY bude naplněno, obrátí-li se poměr rychlostí v tomto závodě života a smrti.“⁶⁷

Na druhém setkání Rady Hnutí DUHA, nejvyššího správního orgánu, v březnu roku 1993 byl schválen následující sebereprezentující text.

„Hnutí DUHA vzniklo v Brně roku 1989. Je to sdružení převážně mladých lidí, které spojuje názor, že civilizace se rozvíjí neúnosným způsobem. Příčinu současné globální krize vidíme ve filosofii neomezeného ekonomického růstu, upachtěné honbě za stále větší spotřebou a v centralizaci společnosti. Přehlcení lidí zbožím i informacemi odvádí pozornost od problémů, na jejichž vyřešení závisí naše další přežití, a dokonce, prostřednictvím podbízivých reklam, k bezohledné spotřebě vybízí. Nevěříme ve schopnost politických stran překonat dnešní krizi.

Řešením je podle nás rozdrobování moci i výroby. Myslíme si, že vyvážené životní prostředí, mír a nenásilí jsou důležitější než materiální bohatství. Jsme přesvědčeni o nezbytnosti změny životního

66) Viz PATOČKA, JAKUB. Úvodník. *Poslední generace*, 1991, r. 0, č. 0, s. 1–2.

67) Viz Stanovy občanského sdružení Hnutí DUHA, 1990.

stylu. Alternativa, kterou máme na mysli, by byl život jistě skromnější co do spotřebních věcí, měl by však být klidnější, rozmanitější a hodnotnější, s harmonickými vztahy k přírodě, umění a volným časem místo hmotného nadbytku...“

V letech 1995 až 1997 se Hnutí DUHA ve výročních zprávách prezentovalo následujícím textem:

„...Vycházíme z přesvědčení, že průmyslová civilizace není udržitelná, neboť ve jménu pokroku, rozvoje a ekonomického růstu krátkozrace plení přírodu a rozbíjí mezilidské vztahy. Sdružujeme převážně mladé lidi, kteří se chtějí věnovat příčinám, nikoliv důsledkům škodlivé lidské činnosti. Užíváme různých metod od práce s dětmi přes besedy a vydávání knih až po přímé akce (vždy zásadně nenásilné). Hnutí DUHA je občanské sdružení nezávislé na státu, politických stranách, průmyslu, odborech či jiných skupinách. Naše aktivity hradíme převážně z dotací, kterými nám různé nadace přispívají na konkrétní projekty.

Naším cílem je obnova přirozených vztahů mezi lidmi a k přírodě.

Chceme: **zdravou přírodu** – k tomu nestačí povrchní úpravy, neboť je třeba vyhledávat a odstraňovat kořeny problémů, nevěříme v účinnost řešení nabízených technokraty a politickými stranami (katalyzátory ani dálniční obchvaty vzduch nečistí); **změnu hodnot lidí** – jde nám o obrat od konzumu ke skromnosti, od peněz k volnému času, od věcí k rodině, přátelům a obci, od agresivity k toleranci, od soutěžení ke spolupráci, od kvantity ke kvalitě; **napomáhat změně společnosti** – chceme přiblížit rozhodování lidem (neformální občanské iniciativy jsou pro demokracii důležitější než politické strany), omezit význam ekonomických hledisek (ekonomická kritéria jsou podřadnější než kritéria etická a ekologická), posílit postavení místních komunit proti centru (stát nesmí mít možnost přinutit obce k přijetí jeho ‚rozvojových‘ projektů).“⁶⁸

V roce 1998 je úvodní věta modifikována na:

„Jsme občanské sdružení vzniklé v roce 1989 s cílem prospět ozdravení přírody, změně hodnot lidí směrem od přízemní spotřebnosti

68) Viz Hnutí DUHA – Přátelé Země ČR. *Výroční zpráva 1997, 1997*, s. 2.

a změně společnosti směrem k občansky angažované demokracii. Chceme, aby se na Zemi dobře žilo – lidem, ostatním zvířatům i rostlinám.“

O rok později se v úvodním textu ročenky dočteme:

„Svou činností se Hnutí DUHA zasazuje za účinná a realistická opatření, jež umožní omezit znečištění a produkci odpadů, chránit biologickou rozmanitost, zachovat krajinný ráz, snížit znečištění ovzduší, potravin i vody toxickými látkami a bránit nebezpečným změnám klimatu. Prosazuje zároveň systémová opatření, jako je reforma poplatků z těžby nerostů, obalový zákon či liberalizace trhu s elektřinou, a zároveň se zabývá jednotlivými kontroverzními záměry...“

V roce 2001 je

„Hnutí DUHA přesvědčeno, že česká veřejnost může mít zdravější a čistější prostředí, stejně jako naši evropští sousedé. Navrhuje proto řešení ekologických problémů, jež přinesou konkrétní prospěch každému.“

Text po dalších drobných úpravách vypadá dnes takto:

„Hnutí DUHA s úspěchem prosazuje ekologická řešení, která zajistí zdravé a čisté prostředí pro život každého z nás. Navrhujeme konkrétní opatření, jež sníží znečištění vzduchu a vody, pomohou omezit množství odpadu, chránit krajinu nebo zbavit potraviny toxických látek. Naše práce zahrnuje jednání s úřady a politiky, návrhy zákonů, kontrolu průmyslových firem, pomoc lidem, rady domácnostem a vzdělávání, výzkum, informování novinářů i spolupráci s obcemi.“

V současné strategii má Hnutí DUHA následující vizi a poslání:

Vize – Hnutí DUHA usiluje o svobodnou a demokratickou společnost, která respektuje a chrání přírodu a zajišťuje čisté a zdravé prostředí pro život. Společnost, ve které chceme žít, musí také vytvářet prostor pro aktivní účast občanů na správě veřejných záležitostí, dávat významnou roli obcím a regionům. Měla by být sociálně citlivá, mírumilovná, schopná kritické reflexe a nést svůj díl globální zodpovědnosti.

Poslání – Posláním Hnutí DUHA je prosazovat čisté a zdravé prostředí pro život. Chceme získávat lidi k účasti na změnách společnosti, které omezí znečištění a zajistí respekt k přírodě a její ochraně. Usilujeme o pestrou a čínorodou občanskou společnost. V naší práci klademe důraz na věcnost, přesnost a poctivost.⁶⁹

69) Viz Hnutí DUHA – Přátelé Země ČR. *Strategie Hnutí DUHA na období 2009–2013*, 2008, 2013.

II. NESEHNUTÍ

1. Zmapování historie NESEHNUTÍ

Občanské sdružení NESEHNUTÍ je podle svých stanov „dobrovolnou, nevládní, neziskovou organizací, v níž se sdružili občané a občanky k aktivní činnosti na ochranu přírody a lidských práv“.⁷⁰ NESEHNUTÍ vzniklo v říjnu roku 1997 s cílem upozorňovat na problémy ekologické i sociální a problémy mezi kulturami a na jejich vzájemné souvislosti. Jsme přesvědčeni, že ekologické problémy mají své sociální příčiny a také sociální důsledky, a proto se problémy vztahu lidí a přírody nedají řešit odděleně.⁷¹ Od ostatních českých zelených hnutí odlišuje NESEHNUTÍ mnoho rysů: všichni zaměstnanci hnutí mají stejnou výšku platu (výhody i nevýhody rovnostářského přístupu jsou velmi zajímavým tématem jak pro další nevládní hnutí, tak např. pro otevřenější personální manažery či lidi, kteří se zabývají teorií řízení), rozhoduje se přísně demokraticky (neexistuje formálně ustavená hierarchie) a zajímavý je i systém zpětných vazeb hnutí.

Tyto cíle se za celou historii tohoto sdružení prakticky neměnily. V roce 2008 na webových stránkách NESEHNUTÍ stálo:

„Pracujeme na základě přesvědčení, že ekologické problémy je třeba vnímat spolu s jejich sociálními příčinami a důsledky a s ohledem na ně je třeba je také řešit. Proto se zabýváme ochranou životního prostředí i ochranou lidských práv.“⁷²

V roce 2015 pak na webu NESEHNUTÍ nalézáme:

70) Viz NESEHNUTÍ. Stanovy. Dostupné z WWW: <http://www.nesehnuti.cz/index.php?tex=115>.

71) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 1997–1998*. Brno : 1999. Tato věta napovídá o skutečnosti, že NESEHNUTÍ se ideově pohybuje na rozhraní environmentalismu a ekologismu.

72) Viz webové stránky NESEHNUTÍ, sekce O nás. Dostupné z WWW: <http://www.nesehnuti.cz>.

„Jako sociálně-ekologická nevládní organizace pracujeme na základě přesvědčení, že ekologické a sociální problémy mají společné příčiny a důsledky a s ohledem na to je potřeba je také řešit. Cílem všech našich aktivit je ukázat, že změna společnosti založená na respektu k lidem, zvířatům i přírodě je možná a musí vycházet především zdola. Proto podporujeme angažované lidi, kteří se zajímají o dění okolo sebe a kteří považují zodpovědnost za život na naší planetě za nedílnou součást své svobody. Fungujeme nezávisle na stranických a ekonomických zájmech a výhradně nenásilnými prostředky.“⁷³

NESEHNUTÍ v roce 1997 založili lidé z brněnské místní skupiny Hnutí DUHA, kteří se rozešli s vedením této organizace (zejména s Jakubem Patočkou a Janem Beránkem). Hlavní spor byl podle jednoho ze zakladatelů NESEHNUTÍ Milana Štefance v tom, že lidé z brněnské místní skupiny Hnutí DUHA chtěli pracovat i na tématech mimo ekologii (např. zbrojní veletrh IDET, porušování lidských práv ze strany společnosti Shell), což přesahovalo původní cíle Hnutí DUHA.⁷⁴ Druhá rovina tohoto sporu pak byla ve snaze zvýšit míru demokracie v rozhodovacích procesech uvnitř Hnutí DUHA a navázat řídicí orgány hnutí (např. Radu Hnutí DUHA) více na místní skupiny (např. formou voleb, zvýšení transparentnosti rozhodování apod.).⁷⁵ Rozkol mezi budoucími zakladateli NESEHNUTÍ a vedením Hnutí DUHA trval přibližně dva roky a postupně nabýval na intenzitě. Dnes spolu obě organizace dobře spolupracují, ovšem určitá rezervovanost zůstala mezi osobnostmi účastníků tehdejšího sporu. Samotný odchod nastal po hlasování Rady Hnutí DUHA, ve které neprošlo vyloučení brněnské pobočky o jediný hlas.

Tento spor byl vyřešen odchodem 20 lidí z celkových 23 členů brněnské místní skupiny Hnutí DUHA, kteří následně založili NESEHNUTÍ. Mezi zakladateli byli Mgr. Martin Ander, Mgr. Karel Dolejší, Mgr. Filip Fuchs, Kateřina Lišková, Kristýna Rytířová, Milan Štefanec, Barbora Černíková, Petr Vaněk, Miroslav Patrik, Karel Dolejší, Martin Robeš ad.

73) Viz webové stránky NESEHNUTÍ, sekce O nás. Dostupné z WWW: <<http://nesehnuti.cz/o-nas/>>.

74) Viz strukturovaný rozhovor s Milanem Štefancem ze dne 24. listopadu 2008.

75) Viz totéž.

A. Vývoj kampaní

Za více než 10 let existence se témata a kampaně, na kterých NESEHNUTÍ pracovalo, značně vyvíjela. Od prvního roku své existence až do současnosti se NESEHNUTÍ zaměřuje na tři hlavní témata: ochrana životního prostředí, lidská práva a práva zvířat. V těchto oblastech však probíhaly různé kampaně. Později vznikly i další aktivity, které se týkají všech těchto témat – vydávání zpravodaje *Alarm*, *Večery s NESEHNUTÍ* a *Knihovna NESEHNUTÍ*.

1) Vývoj kampaní na ochranu životního prostředí

V této oblasti zahájilo NESEHNUTÍ jako první kampaň **Příroda, nebo asfalt?** proti plánované výstavbě rychlostní komunikace R43. V roce 1999 začala kampaň proti dostavbě **JE Temelín**, na podzim 2000 zahájilo NESEHNUTÍ kampaň nazvanou **Zaostřeno na hypermarkety**. V roce 2004 k těmto kampaním přibyla také **Ekologická poradna**.

První veřejnou akcí NESEHNUTÍ byla akce **Za záchranu železnice** zaměřená na podporu železniční dopravy, jež měla napomoci zabránit vládou zamýšlenému rušení regionálních tratí. V roce 1997 také začaly konkrétní akce spojené s již uvedenou kampaní **Příroda, nebo asfalt?** proti plánované výstavbě rychlostní komunikace R43, která měla protnout rekreační oblast Brněnské přehrady a sídliště v brněnské městské části Bystrc. Jednou z prvních akcí bylo zasazení 43 stromů v místech plánované trasy.

V rámci této kampaně NESEHNUTÍ každoročně provádělo několik akcí – cyklojízdy ke Dni bez aut,⁷⁶ výstavu „Auto – zlý sen“, happeningy⁷⁷ a vybudování, udržování a postupné rozšiřování naučné stezky „Brněnská přehrada, jak ji neznáte“. V roce 1999 se NESEHNUTÍ podílelo na organizaci multidisciplinárního semináře o variantách rychlostní silnice R43. Celkem 25 odborníků (dopravních inženýrů, biologů, sociologů, hygieniků, architektů a dalších) hodnotilo různé varianty vedení rychlostní silnice R43 v okolí Brněnské přehrady. Souhrn výsledků tohoto semináře pak vydali spolupracovníci z Českého a Slovenského dopravního klubu.

V roce 2001 NESEHNUTÍ sbíralo podpisy pod petici místních občanů proti stavbě R43. Podepsalo ji již téměř 30 000 obyvatel Brna, a stala se tak jednoznačně nejuspěšnější peticí s dopravní tematikou v České republice. Kromě toho NESEHNUTÍ

76) Den bez aut každým rokem vyhláší organizace Děti Země. Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 1999*. Brno : 2000.

77) Při prvním happeningu v rámci této kampaně se aktivisté NESEHNUTÍ rekreovali u makety plánovaného dálničního mostu. Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 1997–1998*. Brno : 1999.

protestovalo proti špatně parkujícím autům v centru města. Ve čtvrtek 20. září 2001 se do brněnských ulic vydala skupina aktivistů NESEHNUTÍ vyzbrojená pracovními rukavicemi a vlastnoručně se pustila do odklizení špatně parkujících aut z chodníků na ulice.⁷⁸

V únoru 2002, po pěti letech čekání, byla dokončena a zveřejněna studie vlivu stavby R43 na životní prostředí. Kritika na adresu studie (NESEHNUTÍ jí vytýkalo především nedostatečnost a neobjektivnost) se ukázala v září 2002 jako oprávněná, nezávislý posudkář studii vrátil zpracovateli k přepracování.⁷⁹

Proti dostavbě JE Temelín

Na jaře roku 1999 se opět rozhořel boj o osud dostavované jaderné elektrárny Temelín. NESEHNUTÍ se účastnilo jak „Vítání jara u Temelína“, tak demonstrace před úřadem vlády požadující zastavení stavby, uspořádalo také několik besed pro veřejnost a na školách na téma budoucnosti Temelína, ale i ekologických a sociálních dopadů jaderné energetiky obecně. Vláda nakonec nevzala v úvahu řadu námitek NESEHNUTÍ, které potvrdila i zpráva nezávislé expertní komise, a rozhodla se Temelín dostavět.⁸⁰

O rok později se NESEHNUTÍ zapojilo do kampaně koalice 140 občanských sdružení Referendum 2000 za vypsání referenda o osudu jaderné elektrárny Temelín. Od poloviny dubna, kdy byla zveřejněna petice vyzývající vládu a poslance k přijetí zákona, který by konání referenda umožnil, se aktivisté NESEHNUTÍ podíleli na sběru podpisů pod tuto výzvu. Také díky jim se podařilo během necelých tří měsíců sebrat 115 000 podpisů. Tato petice však svého cíle nedosáhla. „Ani 115 000 podpisů nepřimělo politiky k snaze o uzákonění institutu referenda a jeho použití v případě konečného rozhodnutí v tak zásadní otázce, jako je spuštění jaderné elektrárny.“⁸¹

Ojedinelé akce

V roce 1999 se aktivisté NESEHNUTÍ podíleli na koordinaci nenásilné blokády kácení stromů v nejcennější části šumavského pralesa na Trojmezí. O rok později se NESEHNUTÍ u příležitosti mezinárodní konference o klimatických změnách v nizozemském

78) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 2001*. Brno : 2002.

79) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 2002*. Brno : 2003.

80) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 1999*. Brno : 2000.

81) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 2000*. Brno : 2001.

Haagu zúčastnilo protestní akce před budovou Mezinárodního soudního dvora na podporu jihoamerických Indiánů z kmene Uwa, ohrožených aktivitami nadnárodní firmy Oxidental Oil.

Kampaň Zaostrěno na hypermarkety

Na podzim 2000 zahájilo NESEHNUTÍ novou kampaň nazvanou Zaostrěno na hypermarkety. Jejím cílem bylo jednak seznámit veřejnost s negativními dopady (vzrůst dopravního zatížení, vyliďňování městských center, likvidace malých obchodníků, zvyšování nezaměstnanosti atd.) těchto obřích nákupních center na regiony postižené jejich výstavbou, jednak bránit jejich další expanzi.⁸²

Hlavní akcí v této kampani byl seminář určený především aktivistům nevládních organizací, občanským iniciativám a zástupcům místních samospráv. Během dvou dnů na něm vystoupila desítka přednášejících, mezi nimi například sociolog Jan Keller, brněnská zastupitelka Jana Drápalová, člen Ekologického právního servisu Pavel Franc, architektka Milada Vorlová, dále např. představitelé ČSOP, Děti Země nebo sdružení Lučina. O seminář byl velký zájem, a proto z něj NESEHNUTÍ vydalo sborník obohacený o příspěvky dalších odborníků.⁸³

V rámci této kampaně se NESEHNUTÍ věnovalo konkrétním kauzám – plánovanou stavbou obchodně-zábavního centra Plaza na ulici Heršpická a stavbou supermarketu firmy Ahold v Novém Lískovci. Pod tlakem kampaně NESEHNUTÍ investor ustoupil od svého záměru kácet zdravé topoly a byl ochoten diskutovat i o velikosti obchodních ploch v centru. Na stavbu bylo vydáno územní rozhodnutí, proti kterému kvůli řadě pochybení NESEHNUTÍ podalo správní žalobu. NESEHNUTÍ také stálo u zrodu petice obyvatel Nového Lískovce, jejíž signatáři požadovali, aby celá záležitost záměru výstavby byla řešena otevřeně a za účasti občanů. Pod petici se nakonec nashíralo více než 700 podpisů.⁸⁴

Během roku 2001 začalo NESEHNUTÍ v rámci této kampaně s přednáškovou činností. Většinou se přednášky odehrávaly na středních školách, při vernisážích výstav nebo v ekologických centrech a informovaly o psychologických reklamních tricích, o dopadu hypermarketů na zaměstnanost v regionu atd. Přednášky proběhly např. v Blansku, Vyškově, Českých Budějovicích nebo v Ostravě. Zároveň pokračovala stejnojmenná putovní výstava fotografií do dalších měst.

82) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 2000*. Brno : 2001.

83) Viz NESEHNUTÍ. *Sborník Zaostrěno na hypermarkety*. Brno : 2001.

84) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 2000*. Brno : 2001.

V létě 2001 začal Odbor dopravy Magistrátu města Brna s kontroverzním procesem, v jehož rámci bylo dosud zrušeno okolo stovky přechodů pro chodce. NESEHNUTÍ proto požaduje proces rušení přechodů pozastavit a pečlivě přezkoumat podklady, které k rozhodnutí o zrušení vedly.⁸⁵

Kauza supermarketu v brněnské části Nový Lískovec, která začala již v roce 2001, skončila v roce 2002 slavnostním přestřižením pásky. Dále pokračoval dlouhotrvající boj o obchodně-zábavní centrum Plaza. S pomocí členů ČSOP se podařilo zachránit alej vzrostlých stromů a zachovat biokoridor okolo řeky Svratky.⁸⁶

V roce 2003 se definitivně podařilo vyřešit spor o výstavbu obřího obchodně-zábavního centra Plaza v Brně, protože investor nesplnil podmínky územního rozhodnutí. Hypermarket Carrefour v městské části Královo Pole zahájil stavbu, jelikož se NESEHNUTÍ nepodařilo stát se účastníkem územního a stavebního řízení.

V těchto letech také pokračovaly Den bez aut, Cyklojízda a aktivity za zastavení procesu rušení přechodů pro chodce v Brně, podařilo se zastavit plánovanou třetí a čtvrtou vlnu rušení přechodů, přičemž při prvních dvou vlnách bylo zrušeno okolo sta přechodů. NESEHNUTÍ také podpořilo Koalici za záchranu Wilsonova lesa v Brně.⁸⁷

Rok 2005 znamenal pro kampaň Zaostřeno na hypermarkety dvě významné události – první bylo rozhodnutí Krajského soudu v Brně, že úřady obcházejí svou zákonnou povinnost informovat NESEHNUTÍ o plánech na výstavbu velkých nákupních center. Druhou bylo vydání nové knihy NESEHNUTÍ *Přelet nad hypermarketovým hnízdem*,⁸⁸ která na konkrétních případech ukazuje, jak je výstavba nákupních center spojena s porušováním zákonů.

Rok 2007 znamenal pro NESEHNUTÍ několik dílčích vítězství v soudních sporech v rámci kampaně Zaostřeno na hypermarkety, tyto rozsudky však přišly příliš pozdě na to, aby bylo možné škodám na životním prostředí zabránit.

Ekologická poradna

V roce 2005 také vznikla samostatná kampaň zaměřená na ekologické poradenství a podporu aktivních lidí při ochraně životního prostředí. Poradna funguje prostřednictvím telefonu, e-mailu, webového rozhraní anebo osobních konzultací v kanceláři

85) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 2001*. Brno : 2002.

86) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 2002*. Brno : 2003.

87) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 2003*. Brno : 2004.

88) FUCHS, F. a kol. *Přelet nad hypermarketovým hnízdem. Deset let budování hypermarketů v ČR*. Vyd. 1. Brno: NESEHNUTÍ, 2005. ISBN 80-903228-5-9. Dostupné z WWW: <http://www.nesehnuti.cz/publikace/kniha_prelet.pdf>.

NESEHNUTÍ. Už během prvního roku existence řešila Ekologická poradna více než stovku případů, především z oblasti ochrany životního prostředí a účasti veřejnosti v rozhodovacích procesech. Počet dotazů každoročně stoupal, v roce 2007 Ekologická poradna zaznamenala 445 dotazů.⁸⁹

2) Vývoj kampaní v oblasti lidských práv

NESEHNUTÍ se odpočátku angažovalo v boji **proti rasismu**, v kampani za **svobodu Tibetu**, **proti zbrojařskému veletrhu IDET**, **proti válce v Čechensku**. Později vznikly kampaně **Food Not Bombs** a **Bezpečí pro uprchlíky**. V roce 2001 vznikla kampaň **Ženská práva jsou lidská práva**.

V letech 1998 NESEHNUTÍ zorganizovalo několik demonstrací proti rasismu po vraždách súdánského studenta a Romky z Vrchlabí, sledovalo soudní proces se skinheady, kteří nahnali Roma Tibora Danihela do řeky, kde utonul. NESEHNUTÍ také podporovalo brněnské squattery, kteří se snažili vybudovat v prostorách deset let nevyužívaného a chátrajícího domu kulturně sociální centrum Nová zahrada.⁹⁰

Tyto aktivity měly pravděpodobně za následek dva vandalské útoky neonacistických skinheads na sídlo NESEHNUTÍ o rok později. Avšak ani několikatisícová škoda a fašistické symboly, kterými útočníci popsali výlohu kanceláře NESEHNUTÍ, nepřiměly Policii ČR k vyšetření případu. Naopak, rok 1999 se vyznačoval zvýšeným zájmem příslušníků protiextremistického oddělení Kriminální policie ČR o činnost a o jednotlivé aktivisty NESEHNUTÍ.⁹¹

V roce 2000 vyšla zpráva Protiextremistického oddělení Ministerstva vnitra za rok 1999, ve kterém byla zmínka o NESEHNUTÍ, která ale nebyla vázána na žádnou konkrétní akci. NESEHNUTÍ podalo na Ministerstvo vnitra žalobu, po pěti letech se Ministerstvo vnitra veřejně omluvilo na základě rozsudku Vrchního soudu v Praze.⁹²

V rámci kampaně **za svobodu Tibetu** NESEHNUTÍ každoročně žádalo brněnskou radnici o vyvěšení tibetské vlajky, což představitelé města odmítali. Hned v roce 1998 zareagovalo několik aktivistů NESEHNUTÍ přímou akcí – symbolicky připevnili transparent s vlajkou na budovu magistrátu.⁹³ Tibetská vlajka byla přesto každoročně

89) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 2007*. Brno : 2008.

90) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 1997–1998*. Brno : 1999.

91) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 1999*. Brno : 2000.

92) Strukturovaný rozhovor s Milanem Štefancem, 24. listopadu 2008.

93) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 1997–1998*. Brno : 1999.

vyvěšena na radnicích několika městských částí, např. v roce 2000 zavlála z radnic sedmi městských částí.⁹⁴

O rok později uspořádalo NESEHNUTÍ „na protest proti zbabělému postoji radních malý happening“.⁹⁵ Při něm aktivisté ozdobili brněnskou radnici nápisem „Detasované pracoviště Čínské lidové republiky“ a tibetskou vlajkou symbolicky zatarasili vchod do budovy. Za necelých čtrnáct dní po Dni Tibetu 1999 přednášel čínský velvyslanec Yan Peng na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Aktivisté NESEHNUTÍ vyvěsili v přednáškové místnosti tibetskou vlajku, kterou ovšem pořadatelé museli odstranit, protože velvyslanec zarputile odmítal do místnosti vstoupit. Součástí této kampaně byly také semináře, např. o historii a současnosti Tibetu. Vystoupili na něm přední čeští odborníci na tibetskou problematiku a dokonce i Tändzin Dargjä, první Tibeťan žijící a vyučující v České republice.

Týden lidských práv

V roce 1999 uspořádalo NESEHNUTÍ Brno v rámci kampaně Lidská práva první ročník Týdne lidských práv, během kterého zhlédlo 600 diváků výběr nejlepších filmů z mezinárodního festivalu dokumentárních filmů Jeden svět, který NESEHNUTÍ organizovalo ve spolupráci se společností Člověk v tísni při ČT.⁹⁶

Součástí Týdne lidských práv 1999 byla i velká demonstrace proti petrolejářské firmě Royal Dutch/Shell, která se konala u příležitosti čtvrtého výročí popravu devíti nigerijských ekologických aktivistů vystupujících proti této firmě. Vystoupil na ní také místopředseda zakázané súdánské pobočky Amnesty International Adam Ahmed El Badawi a promluvil o podílu firmy Shell na porušování lidských práv v Súdánu. NESEHNUTÍ uspořádalo také besedu s tímto bývalým súdánským vězněm svědomí na Masarykově univerzitě. O rok později kampaň proti aktivitám firmy Shell pokračovala přímou diskusí, kterou navrhlo české vedení tohoto koncernu.

V roce 2000 NESEHNUTÍ pořádalo ve spolupráci se společností Člověk v tísni při ČT a s brněnskou skupinou Amnesty International 2. ročník Týdne lidských práv spojený s filmovým festivalem dokumentů o lidských právech Jeden svět. Po nečekaném úspěchu 1. ročníku se NESEHNUTÍ rozhodlo uspořádat akci daleko větší a rozmanitější, její součástí byla řada výstav a diskuzí. Festival jen v Brně navštívilo více než 1 000 lidí. O rok později, v roce 2001, přijal nad festivalem Jeden svět záštitu prezident Václav Havel.

94) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 2000*. Brno : 2001.

95) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 1999*. Brno : 2000.

96) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 1999*. Brno : 2000.

V červnu 2001 se NESEHNUTÍ společně s Běloruským centrem při společnosti Člověk v tísni podílelo na organizaci setkání osmi aktivistů běloruských ekologických a lidskoprávních organizací se členy podobně zaměřených organizací v Brně. Vedle výměny informací a zkušeností s prací nevládních organizací v Bělorusku pod diktátorskou vládou prezidenta Alexandra Lukašenka se dohodla i spolupráce na některých společných tématech. Již v srpnu téhož roku se pak zástupce NESEHNUTÍ zúčastnil pololegálního festivalu dokumentů o lidských právech Jeden svět v běloruském Minsku.⁹⁷

V roce 2002 se podle výroční zprávy „festival Jeden svět stal za dobu svojí čtyřleté historie jedním z největších a nejprestižnějších lidskoprávních festivalů v Evropě“.⁹⁸ Jenom v Brně jej navštívilo 2 000 diváků. Od roku 2003 přestalo být NESEHNUTÍ hlavním organizátorem festivalu Jeden svět a soustředilo se na organizaci Týdne lidských práv.⁹⁹

Proti obchodu se zbraněmi

V květnu 1999 se v Brně konal třetí zbrojařský veletrh IDET99, který bývá prezentován jako veletrh „obraně a bezpečnostní techniky“, ale v mnoha případech se ukázalo, že obchodní strategií některých vystavovatelů je vyzbrojování obou stran konfliktu, korupce, porušování embarg, zvyšování vlastního vlivu bez ohledu na důsledky pro mezinárodní bezpečnost, dodávky do zemí, kde zuří občanská válka, a zemí, kde jsou vládnoucími diktaturami porušována lidská práva. Na veletrhu též prezentovaly své výrobky firmy, jež se podílely na dodávkách součástí nášlapných min. NESEHNUTÍ během konání tohoto veletrhu uspořádalo několik tiskových konferencí, demonstraci, koncert a vydalo také informační leták „Zastavme obchod se smrtí“, který byl naposledy vydán v roce 2007.¹⁰⁰

Hned první den IDETu překryli aktivisté NESEHNUTÍ nápisem IDEaTh (angl. *death* = smrt) oficiální logo nad hlavní branou výstaviště. Několik dalších aktivistů proniklo do přísně střeženého areálu výstaviště a rozvinutím transparentu „Vaše války, naše životy, vaše zisky“ připomnělo účastníkům slavnostního zahájení neetičnost obchodování se zbraněmi. V českých i zahraničních médiích se tak objevilo více zpráv o této akci a zejména o argumentech NESEHNUTÍ než o zahajovacím ceremonálu a IDETu jako takovém.¹⁰¹

97) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 2001*. Brno : 2002.

98) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 2002*. Brno : 2003.

99) Viz strukturovaný rozhovor s Milanem Štefancem, 24. listopadu 2008.

100) NESEHNUTÍ. *Zastavme obchod se smrtí*. Brno : 2007.

101) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 1999*. Brno : 2000.

NESEHNUTÍ každé dva roky pořádalo v rámci této kampaně sérii protestních aktivit proti konání veletrhu IDET, jejichž součástí byly demonstrace, projekce filmových dokumentů ilustrujících hrozné následky vývozu zbraní do nestabilních oblastí, koncerty, výstavy a od roku 2005 i spolupřádání týdenního antimilitaristického festivalu **ProtestFest**.

Přestože v pozdějších letech počet přímých akcí této kampaně poklesl, nevymizely z repertoáru nástrojů zcela – v březnu 2003 proběhla přímá akce před Ministerstvem průmyslu a obchodu, v prosinci téhož roku dokonce aktivisté NESEHNUTÍ zablokovali Ministerstvo obrany.

Jídlo místo zbraní

NESEHNUTÍ připojilo se k aktivitě Jídlo místo zbraní (*Food Not Bombs*) v roce 2001. První akce, při které aktivisté rozdávali teplé veganské jídlo hladovějícím lidem, proběhla v Brně v květnu roku 2001 jako součást demonstrací proti zbrojařskému veletrhu IDET. Cílem této akce bylo upozornit na paradoxní situaci, kdy se ročně vydávají miliardy dolarů na nákupy dalších účinnějších zbraní, zatímco v českých městech hladoví stovky, ve světě pak miliony lidí. Tato akce se pak pravidelně opakovala každou první sobotu v měsíci.¹⁰²

Na začátku roku 2002 se antimilitaristická skupina zabývala především případy porušení zákona o reklamě ze strany několika zbrojařských firem. Ty v rozporu s ustanovením zákona o reklamě veřejně nabízely své výrobky – minovací prostředky, rakety, tříštivé střely či dokonce bojové letouny. NESEHNUTÍ proto podalo u příslušných živnostenských úřadů sérii podnětů, které měly za následek udělení vysokých pokut několika zbrojovkám. Např. firma Poličské strojírny, a.s., dostala na základě podnětu NESEHNUTÍ za svoji protizákonnou reklamu pokutu 200 000 Kč a firma British Aerospace Systems Ltd. pokutu ve výši 300 000 Kč.¹⁰³

V rámci kampaně **Zbraně, nebo lidská práva?** v roce 2003 NESEHNUTÍ monitorovalo a upozorňovalo na problematické vývozy zbraní z České republiky. Cílem NESEHNUTÍ bylo dosáhnout zákazu vývozu zbraní do oblastí, kde mohou být použity k porušování lidských práv.

Krátce po skončení veletrhu IDET 2003 zveřejnilo NESEHNUTÍ skandální odhalení, že se tam vystavovaly a k prodeji do zahraničí nabízely české protipěchotní miny zakázané Ottawskou konvencí, kterou podepsala i ČR. Navíc tyto miny byly součástí výzbroje Armády ČR.

102) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 2001*. Brno: 2002.

103) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 2002*. Brno: 2003.

V roce 2003 pokračovalo i pravidelné rozdávání jídla, v rámci kampaně Jídlo místo zbraní začíná NESEHNUTÍ spolupracovat s organizací Nový prostor, zaměřují se na snížení míry sociálního vyloučení bezdomovců. NESEHNUTÍ uspořádalo benefiční večírek v hudebním klubu Favál v Brně na podporu této kampaně, akce se zúčastnili i bezdomovci, kteří měli vstup a jídlo zdarma.¹⁰⁴

V roce 2007 se kampaň Zbraně, nebo lidská práva? spojila s kampaní Jídlo místo zbraní. Vedle rozdávání jídla pro lidi bez domova a podpoře ProtestFestu 2007 se NESEHNUTÍ připojilo k občanské iniciativě Ne základnám, žádající uspořádání referenda o umístění základny Národního raketového systému obrany Spojených států v České republice.¹⁰⁵

Přímé akce v souvislosti s touto kampaní probíhají v omezené míře dodnes. Jako příklad uveďme happening z března roku 2003 či demonstraci proti přítomnosti amerických vojenských sil v Iráku z března roku 2008.

S. O. S. Čečensko

Na podzim roku 1999 zahájilo NESEHNUTÍ pod tlakem událostí jednu z dosud nejintenzivnějších kampaní za lidská práva. Ta reagovala na druhou ruskou intervenci do severokavkazské Čečenské republiky – Ičkerie. Ve spolupráci se Společností pro občanskou veřejnou aktivitu – SOVA v září 1999 uspořádalo happening Zeď pro civilisty, kdy byla z přinesených papírových krabic postavena před branou ruského konzulátu v Brně zeď, která měla symbolicky chránit civilní oběti vojenské intervence.

Druhá protestní akce, která se u ruského konzulátu v Brně konala, byla reakcí na ruské ultimátum obyvatelům města Grozného, v němž ruská vojska hrozila hromadnou likvidací jeho obyvatel. Aktivisté NESEHNUTÍ a SOVA zaslali ruskému konzulovi parafrázi této výzvy, ve které vyzvali ruskou armádu k ukončení okupace. Jako symbol toho, že představitelé ruské státní moci nesou na rukou krev nevinných obyvatel Čečenska, pomalovalo pět aktivistů NESEHNUTÍ a SOVA vchod do ruského konzulátu rudou barvou a popsalo jej nápisy „Vrazi, Hanba, Už hoří Groznyj, Nu pogodi!“ apod. Průběh akce sledovala řada novinářů a televizní štáb. Za tento projev občanské neposlušnosti byli čtyři aktivisté stíháni a hrozil jim trest až tři roky vězení.¹⁰⁶ O rok později byli Městským soudem v Brně odsouzeni ke 100 hodinám veřejně prospěšných prací, proti čemuž se aktivisté odvolali.¹⁰⁷

104) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 2003*. Brno: 2004.

105) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 2007*. Brno: 2008.

106) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 1999*. Brno : 2000.

107) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 2000*. Brno : 2001.

Několik dní po pomalování ruského konzulátu rudou barvou se konala protestní demonstrace pod názvem Čečna volá o pomoc. Před téměř dvěma stovkami lidí vystoupili nejen zástupci NESEHNUTÍ a SOVA, ale i zástupci jiných nevládních organizací, vysokoškolští učitelé, představitelé církví a další, kteří se kriticky vyslovili k ruskému postupu v Čečensku. Demonstraci monitorovalo na osm desítek policistů a několik příslušníků protixtremistického oddělení Policie ČR. Po skončení shromáždění zde po dobu 24 hodin drželo střídavě pět až deset osob tzv. mírovou hlídku. Takto aktivisté připomněli fakt, že zatímco v ČR lidé prožívají běžný den, v Čečensku nadále umírají nevinní civilisté. Tato „mírová hlídka“ získala velkou podporu Brňanů, kteří hlídkujícím aktivistům v mrazivém počasí (v noci až -10 °C) nosili horký čaj a jídlo.¹⁰⁸

Poslední akcí v roce 1999 bylo pietní připomenutí si obětí čečenského konfliktu pod názvem Světlo pro Čečensko. Opět za silné policejní asistence se 30. prosince sešlo před ruským konzulátem na čtyřicet lidí, kteří zapálením svíček vyjádřili solidaritu s těžce zkoušenými obyvateli Čečenska. Aktivisté pořádajících sdružení NESEHNUTÍ a SOVA upozornili i na perzekuci Kavkazanů v samotném Rusku.

V roce 2000 NESEHNUTÍ pokračovalo v kampani S.O.S Čečensko, zorganizovalo několik happeningů před ruským konzulátem v Brně a podílelo se na humanitární sbírce a demonstraci v Praze. V téže roce se konalo zasedáním MMF a Světové banky v Praze, NESEHNUTÍ aktuálně reagovalo na problematiku ekonomické globalizace připojením k nenásilným protestům proti činnosti těchto dvou institucí. NESEHNUTÍ se zapojilo do diskuze na Pražském hradě, kterou svolal prezident Václav Havel. Vedle účasti aktivistů na Kontrasummitu INPEGU (Iniciativy proti ekonomické globalizaci) na diskusním fóru Jiná zpráva apod. se aktivisté NESEHNUTÍ podíleli i na nenásilné části pouličních protestů.

Kampaň proti válce v Čečensku pokračovala i v roce 2001. V lednu rozhodl Krajský soud v Brně o odsouzení čtyř aktivistů NESEHNUTÍ a SOVA (Společnost pro občanskou a veřejnou aktivitu), kteří protestovali proti ruské okupaci Čečenska pomalováním a popsáním ruského konzulátu rudou barvou. Byl jim vyměřen trest ve výši 100 hodin obecně prospěšných prací a zaplacení soudních výloh v celkové výši 18 000 Kč. Proti rozsudku aktivisté podali stížnost k Ústavnímu soudu ČR a následně i k Evropskému soudu pro lidská práva ve Štrasburku.¹⁰⁹ Toto odvolání však bylo zamítnuto.¹¹⁰

Vysokoškolský pedagog a člen Amnesty International Lubor Kysučan vyhlásil finanční sbírku, jejímž cílem bylo vedle vyjádření morální podpory akcím proti válce také shromáždění potřebných finančních prostředků na zaplacení soudních výloh za

108) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 1999*. Brno : 2000.

109) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 2001*. Brno : 2002.

110) Strukturovaný rozhovor s Milanem Štefancem, 24. listopadu 2008.

odsouzené aktivisty NESEHNUTÍ a SOVA. Tato sbírka měla neuvěřitelně pozitivní ohlas a po necelých třech měsících se podařilo sebrat 19 530 korun.

Trest obecně prospěšných prací si odsouzení odpracovali v brněnské městské části Jundrov, která potřebovala upravit pozemek rehabilitačního střediska pro seniory, jenž měl sloužit jako park. Na zahájení prací všichni čtyři aktivisté nastoupili jako trestanci – v pruhovaných mundúrech a s koulí na noze. Podpořily je i dvě desítky lidí, kteří od počátku s jejich protestem projevovali sympatie a přišli je vyjádřit i prací. Přijeli také dva Čečenci – běženci z uprchlického tábora ve Stráži pod Ralskem.¹¹¹

V roce 2003 se NESEHNUTÍ zapojilo do kauzy 60 čečenských uprchlíků, kteří měli být deportováni zpět do Ruské federace, kde jim hrozilo pronásledování. Vedle petice proti jejich vyhoštění začalo NESEHNUTÍ organizovat pravidelná sobotní dopoledne, kdy skupina dobrovolníků a dobrovolnic připravovala program her, soutěží a zájmových kroužků pro děti cizinců, kteří v ČR požádali o azyl. Z těchto aktivit se později vyvinula kampaň Bezpečí pro uprchlíky.

Bezpečí pro uprchlíky

Kampaň Bezpečí pro uprchlíky je zaměřena na zlepšení situace žadatelů a žadatelek o azyl přímo v pobytových střediscích. Tato kampaň, založená na pravidelných návštěvách v pobytových střediscích, při kterých se dobrovolníci NESEHNUTÍ věnovali dětem uprchlíků, se po dvou letech rozšířila o nový časopis *PŘES*.¹¹² Tento „uprchlický čtvrtletník“ doposud přináší mnoho článků o zemích, odkud do ČR lidé přicházejí, rozhovory s příchozími, s těmi, kteří jim pomáhají, i se státními úředníky. První číslo uprchlického čtvrtletníku *PŘES* vyšlo v zimě 2004.¹¹³

V roce 2007 navíc NESEHNUTÍ uspořádalo v rámci této kampaně vzdělávací projekt na brněnském gymnáziu. Ve stejném roce se NESEHNUTÍ snažilo ovlivnit plánovanou novelu cizineckého a azylového zákona, která ale prošla v původní verzi Senátem.¹¹⁴

Ženská práva jsou lidská práva

V roce 2001 se NESEHNUTÍ začalo věnovat novým aktivitám na poli lidských práv, a to ženským právům. V prvním pololetí byl realizován projekt Ženy a ochrana životního

111) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 2001*. Brno : 2002.

112) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 2005*. Brno : 2006.

113) *Přes*. Zima 2004, roč. 1, č. 1. ISSN 1214-9640.

114) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 2007*. Brno : 2008.

prostředí, jehož cílem bylo seznámit veřejnost s ekofeminismem, což je specifický proud v oblasti ženských práv, který nachází souvislost mezi útliskem žen a vykořisťováním přírody.¹¹⁵

Druhá polovina roku probíhala ve znamení projektu Ženská práva jsou lidská práva. Cílem NESEHNUTÍ bylo zlepšit informovanost v oblasti ženských práv, gender a feminismu a zároveň seznámit veřejnost s tématy, jako jsou trvale udržitelný život, alternativní školství a výchova apod. Pilířem kampaně byl cyklus seminářů konajících se jednou za měsíc od listopadu 2001 do června 2002. Tyto semináře se věnovaly problematice tradičních rolí, násilí na ženách, rovných příležitostí, právní sebeobraně nebo mateřství a rodině.¹¹⁶

Hlavní náplní této kampaně v letech 2002 a 2003 byla série sedmi celodenních vzdělávacích seminářů pro zhruba 40 účastníků.¹¹⁷ V roce 2005 k tomuto cyklu seminářů přibýly i semináře pro pedagogické a sociální pracovníky. Součástí rozvíjející kampaně se v roce 2007 staly také aktivity na podporu větší participace mužů v péči o děti. Tomuto tématu se také věnuje brožura *Aktivní otcovství*,¹¹⁸ kterou NESEHNUTÍ vydalo o rok později.

3) Vývoj kampaně Za práva zvířat

Kampaň Za práva zvířat trvá po celou dobu existence NESEHNUTÍ v prakticky nezměněné podobě. Osvětová činnost NESEHNUTÍ v oblasti ochrany zvířat a prosazování jejich práv zahrnuje pořádání fotografických výstav¹¹⁹ (především v brněnských kinech), přednášky pro žáky základních a středních škol (především v brněnských knihovnách) a tisk informačních letáků. V roce 1999 NESEHNUTÍ zorganizovalo na náměstí Svobody pouliční divadlo o pokusech v kosmetickém průmyslu, při nichž ročně zahynou desetitisíce zvířat.¹²⁰ V roce 2000 pořádalo NESEHNUTÍ výstavu o vegetariánství na brněnském náměstí Svobody.¹²¹

115) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 2001*. Brno : 2002.

116) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 2002*. Brno : 2003.

117) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 2002*. Brno : 2003; NESEHNUTÍ, *Výroční zpráva 2003*. Brno : 2004.

118) NESEHNUTÍ. *Aktivní otcovství*. Brno: 2008. ISBN: 978-80-903228-9-1. Dostupné z WWW: <http://www.nesehnuti.cz/publikace/Brozura_AO_na_web.pdf>

119) Např. v roce 1999 připravilo NESEHNUTÍ fotografickou výstavu v několika brněnských kinech nazvanou „Co se v kožešnictví nedozvíte“, přibližující krutosti páchané na kožešinových zvířatech. Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 1999*. Brno : 2000.

120) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 1999*. Brno : 2000.

121) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 2000*. Brno : 2001.

V únoru a v říjnu 1999 NESEHNUTÍ uspořádalo dva víkendové semináře pro ochránce zvířat a jejich práv. Každého z nich se zúčastnilo okolo 40 aktivistů z celé České republiky. Únorový seminář zaměřený na problematiku cirkusů podnítil řadu informačních akcí přímo před cirkusy v mnoha městech zejména na Moravě (Napajedla, Zlín, Uherské Hradiště, Otrokovice...). Druhý seminář byl věnován nácvikům praktických dovedností potřebných pro organizování kampaní, jako jsou práce s médii, pořádání informačních stánků, demonstrací atd.¹²²

Vedle osvětové činnosti se NESEHNUTÍ podílelo na mnoha demonstracích, např. proti týrání koní na dostizích přímo před branami pardubického závodiště v roce 1999. Zúčastnilo se jí okolo stovky lidí s transparenty, infostánky a soundsystémem.

Kampaň za práva zvířat probíhá až do současnosti, v organizační skupince hraje významnou roli Martin Hytha.¹²³

B. Další aktivity

V roce 1999 začalo NESEHNUTÍ vydávat dvouměsíční zpravodaj *Alarm*, který sloužil k informování veřejnosti i celé organizace o jeho činnosti.¹²⁴ Tento „dvouměsíčník pro aktivisty a příznivce NESEHNUTÍ“ vycházel do roku 2011.¹²⁵

Srpen 2000 přinesl pro NESEHNUTÍ Brno jednu velkou změnu – přestěhování kanceláře z Pellicovy ulice na Údolní 44. Nové prostory umožnily otevřít **knihovnu pro veřejnost**, která nabízí řadu publikací z oblasti lidských práv, ochrany zvířat, práv žen a feminismu, ochrany životního prostředí.¹²⁶ V roce 2007 knihovna NESEHNUTÍ čítala na 1 800 titulů.¹²⁷

Od roku 2003 pořádá NESEHNUTÍ pravidelné tematické **Večery s NESEHNUTÍ**, při kterých po promítnutí zajímavých filmů o ochraně životního prostředí a lidských právech následuje diskuze.¹²⁸

V roce 2006 NESEHNUTÍ spolupracovalo s Masarykovou univerzitou na projektu **Zimní škola**. Vybraní vysokoškolští studenti z ČR v první fázi tohoto projektu navštívili Bělorusko, kde se během týdenního pobytu seznamovali s místní situací a místními občanskými iniciativami. V druhé fázi projektu přijelo 15 vybraných

122) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 1999*. Brno : 2000.

123) Viz webové stránky NESEHNUTÍ, sekce Aktivity. Dostupné z WWW: <http://www.nesehnuti.cz>.

124) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 1999*. Brno : 2000.

125) Jako poslední vyšel *Alarm*, č. 50, 2011. Tištěná verze: ISBN 1214-9632, online verze: ISSN 1801-0415.

126) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 2000*. Brno : 2001.

127) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 2007*. Brno : 2008.

128) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zprávy 2003–2007*.

příslušníků běloruských demokratických iniciativ do ČR, kde společně s českými studenty absolvovali týden přednášek a diskuzí zaměřených na zkušenosti, klady i zápory transformačních procesů v oblasti ekonomiky, politiky, médií a občanské společnosti.¹²⁹

C. Vývoj místních skupin NESEHNUTÍ

V roce 1999 vznikly místní skupiny NESEHNUTÍ Bystřice a NESEHNUTÍ Napajedla, které se angažovaly na podobných akcích jako NESEHNUTÍ Brno (snaha o vyvěšení tibetské vlajky, demonstrace proti fašismu a rasismu, protesty proti týrání zvířat u cirkusů, pořádání přednášek o JE Temelín), navíc se obě organizace věnovaly úklidu černých skládek a vodních toků v místě jejich působnosti.¹³⁰

Během roku 2000 vznikly místní skupiny Vysoké Mýto, Kojetín a Boskovice. Další místní skupina vznikla v Chrudimi jako spontánní reakce na záměr postavit Penny Market v centru města. Během následujících měsíců uspořádala řadu akcí, jejichž cílem bylo zvrátit tento záměr, nebo alespoň omezit jeho negativní dopady.¹³¹

V roce 2001 NESEHNUTÍ Boskovice vedle tradičních aktivit také realizovalo projekt Asanace mokřadů, při kterém zpevnilo hráze rybníčku, upravilo studánky s pitnou vodou a postavilo haňové chodníky z přírodních materiálů přes narušené kořeny stromů a zamokřené oblasti.¹³²

V roce 2002 fungovaly místní skupiny ve Zlíně, Čáslavi, Kojetíně, Boskovicích, Chrudimi a Příbrami, o rok později už pouze v Boskovicích, Příbrami, Trutnově a Zlíně. Nejdéle pracovala místní skupina v Boskovicích.¹³³

Důvodem ukončení činnosti většiny místních skupin byl sociální tlak na maloměstě a syndrom vyhoření. Místní skupiny fungovaly převážně na dobrovolnické bázi, často byly tvořeny jen skupinou známých a ne vždy se jim dařilo zapojovat do činnosti nové dobrovolníky, takže při odchodu (např. do zahraničí, do časově náročného zaměstnání apod.) zakladatelů skupiny docházelo k ukončení činnosti celé skupiny. Stručně řečeno: v momentě, kdy se rozpadlo původní jádro nadšenců, už v jejich práci neměl kdo pokračovat.¹³⁴

129) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 2006*. Brno : 2007.

130) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 1999*. Brno : 2000.

131) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 2000*. Brno : 2001.

132) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 2001*. Brno : 2002.

133) Strukturovaný rozhovor s Milanem Štefancem, 24. listopadu 2008.

134) Strukturovaný rozhovor s Milanem Štefancem, 24. listopadu 2008.

D. Vývojové tendence v NESEHNUTÍ

NESEHNUTÍ Brno bylo původně založeno pouze na práci dobrovolníků, velkou změnou roku 2000 bylo získání prvního placeného zaměstnance na plný úvazek díky grantové podpoře.¹³⁵ I nadále však NESEHNUTÍ zůstávalo organizací založenou na práci neplacených dobrovolníků při poměru jeden zaměstnanec ku dvaceti dobrovolníkům. V roce 2002 NESEHNUTÍ zaměstnávalo už tři pracovníky na plný úvazek.¹³⁶

Počty zaměstnanců v dalších letech kolísaly s tím, jak se dařilo získávat granty na činnost NESEHNUTÍ. V současné době má NESEHNUTÍ osm zaměstnanců, což je nejvíce za celou historii hnutí, ale pouze dva na plný úvazek, ostatní pracují na částečný úvazek. Obecně je patrný trend rostoucího počtu zaměstnanců, ale se značnými výkyvy.¹³⁷

Neustále se také zvyšuje rozpočet celé organizace – v roce 1998 činily příjmy 333 200 Kč,¹³⁸ v roce 2007 činily 2 607 500 Kč.¹³⁹ Zároveň také roste poměr peněz, který je vázán na chod organizace (platy zaměstnanců, telefony, nájem, právní a účetní služby atd.).¹⁴⁰ V roce 1998 tvořily provozní náklady zhruba 92 000 Kč z celkových 280 000 Kč,¹⁴¹ což je 33 % výdajů, v roce 2007 tvořily provozní náklady (nikoliv účetně, ale podle využití)¹⁴² přibližně 1 116 500 Kč z celkových 2 171 000 Kč,¹⁴³ což je kolem 51 % výdajů.

V roce 2013 činí rozpočet NESEHNUTÍ celkem 8 219 116 Kč, přičemž oproti předchozím obdobím významně vzrostly zejména cestovní náklady, a to v souvislosti s kampaněmi věnujícími se Kavkazu.

Roste počet dobrovolníků, kteří se na činnosti hnutí podílí spíše jednorázově, například dvakrát ročně přeloží nějaký materiál, nafotí akci nebo udělají korekturu textu. Klesá počet lidí, kteří by byli ochotni podílet se na organizačních věcech, vedli kampaně či vydávali tiskové zprávy.¹⁴⁴ V počátcích existence NESEHNUTÍ řešili

135) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 2000*. Brno : 2001.

136) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 2002*. Brno : 2003.

137) Strukturovaný rozhovor s Milanem Štefancem, 24. listopadu 2008.

138) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 1998*. Brno : 1999.

139) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 2007*. Brno : 2008.

140) Strukturovaný rozhovor s Milanem Štefancem, 24. listopadu 2008.

141) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 1998*. Brno : 1999.

142) Účetní vyjádření je značně zavádějící, protože finanční prostředky vynaložené na aktivity chápe často jako finanční prostředky provozní. Podle tohoto zavádějícího údaje by provozní náklady činily přibližně 80 % výdajů, což ve skutečnosti – jak zdůraznil Milan Štefanec – není pravda.

143) Viz NESEHNUTÍ. *Výroční zpráva 2007*. Brno : 2008. Viz Strukturovaný rozhovor s Milanem Štefancem, 24. listopadu 2008.

144) Viz strukturovaný rozhovor s Milanem Štefancem, 24. listopadu 2008.

všichni členové všechny oblasti, s postupným nárůstem aktivity došlo ke specializaci. Členové se navzájem informují o své činnosti, ale každý pracuje na své oblasti. Spolu s těmito tendencemi profesionalizace a specializace je patrný i pozvolný ústup od přímých akcí.¹⁴⁵

2. Historie NESEHNUTÍ – analytický pohled

Vývojové tendence, které jsme zaznamenali u Hnutí DUHA, se v částečně pozměněné podobě vyskytují také u NESEHNUTÍ. Organizace, která ve svých počátcích navazovala radikální myšlenek i prostředků na rané období Hnutí DUHA, postupem času začala také „chladnout“, ztrácet aktivistický náboj a profesionalizovat se. Na rozdíl od DUHY však NESEHNUTÍ neprošlo nikdy obdobím odmítání demokratického uspořádání a ustavením striktně hierarchického vedení. Snad právě proto se ve vývoji NESEHNUTÍ neobjevují silné vývojové zlomy a přerody, které lze ve vývoji DUHY zaznamenat. NESEHNUTÍ, na rozdíl od Hnutí DUHA, ještě nedosáhlo přerodu v spíše agenturní než profesionálně-aktivistickou organizaci, ale k tomuto přerodu podle mého názoru pomalu směřuje. Sledujeme-li vývoj obou námi zkoumaných organizací, neubráníme se otázce: Může vůbec v podmínkách současné České republiky vzniknout a udržet se nedogmatické a přitom radikální ekologické hnutí? Osud Hnutí DUHA i NESEHNUTÍ naznačuje negativní odpověď.

145) Viz strukturovaný rozhovor s Milanem Štefancem, 24. listopadu 2008.

III. Ideové základy Hnutí DUHA a NESEHNUTÍ a jejich vývoj

V předchozích kapitolách naší učební pomůcky jsme se věnovali historickému vývoji obou hnutí a snažili se popsat v čase změny jejich organizační struktury i vývoj dalších vybraných charakteristik obou hnutí (míra radikality, profesionalizace, angažovanost členů, míra demokratického fungování). Částečně jsme se na několika místech dotkli také ideových zdrojů obou hnutí. Pokusme se nyní zaměřit naši pozornost úžeji právě na tuto oblast.

Podívejme se nejprve na způsoby, jakými se můžeme o ideových zdrojích členů obou hnutí v rozmezí let 1989 a 2010 dozvědět. Na prvním místě stojí materiály, které tato hnutí v uvedeném období vydávala. Zde můžeme sledovat přímé odkazy na autory a myšlenkové směry, ale také odkazy na určitá ideová i metodologická východiska, typická pro určité environmentální myšlenkové směry. Opomenout bychom ale neměli ani retrospektivní pohledy těchto členů (minulých i současných). A zajímavá bude i sekundární literatura autorů, které tato otázka zajímala před námi (jakkoliv je nutné hned na začátku přiznat, že jí je skutečně málo). Podíváme-li se na všechny právě uvedené zdroje, můžeme konstatovat následující:

1. Ani Hnutí DUHA, ani NESEHNUTÍ, respektive jejich členové nebyli téměř vůbec inspirováni českými environmentálně orientovanými mysliteli z období před rokem 1989. První vlna českého environmentálního myšlení, reprezentovaná Josefem Durdíkem, F. X. Šaldou či Annou Pammrovou, stejně jako vlna druhá a třetí, reprezentovaná např. Přemyslem Pitterem nebo Vladimírem Úlehlou či Milošem Seifertem, se v tiskovinách těchto hnutí prakticky (výjimku tvoří dva historicky orientované články v časopise Hnutí DUHA *Sedmá generace*) neobjevuje a ideové základy, na kterých své environmentální zaměření tyto autoři stavěli, jsou pro členy Hnutí DUHA i NESEHNUTÍ neaktuální. Toto zjištění navíc podporuje výzkum mezi samotnými členy námi vybraných hnutí – pouze dva

z celkem 46 zkoumaných členů Hnutí DUHA uvedli mezi knihami, které je inspirovaly, české environmentálně orientované předrevoluční autory (byl to člen kampaně *Lesy* s odkazem na Vladimíra Úlehlů a člen Rady Hnutí DUHA z rané devadesátých let odvolávající se na Přemysla Pitteřa). A pouze jeden z 32 zkoumaných členů NESEHNUTÍ se odvolával na Annu Pammrovou. Mezi českým environmentalismem 19. století a první poloviny století 20. a námi zkoumanými hnutími zeje veliká propast. Souvisí jednak s velikou ideovou odlišností – Josef Durdík je příliš patetický a zároveň poplatný optimismu druhé poloviny 19. století, F. X. Šalda mísí své environmentálně laděné úvahy s názory, které jsou pro příslušníka radikálního environmentálního myšlení stěží přijatelné, Přemysl Pitteř nutně dráždí svým křesťanským moralizujícím pohledem a důrazem na duchovní rozvoj člověka (zahrnující sexuální abstinenci a asketický přístup k životu jako takový). Jednoduše – k inspiračním zdrojům námi zkoumaných hnutí český předrevoluční environmentalismus nepatří.

2. Výrazně odlišná je situace u českých autorů píšících právě v přelomovém období vzniku obou hnutí. V časopisu *Sedmá generace* nalezneme několik rozhovorů s autory tzv. brněnské školy: Hanou Librovou, Janem Kellerem a Josefem Šmajsem, ale také s reprezentanty dalších nových environmentálních směrů – Erazimem Kohákem či Josefem Vavrouškem. Nejsilněji zde působí Hana Librová, Jan Keller a Erazim Kohák. V materiálech NESEHNUTÍ pak vévodí Jan Keller. Tento dojem opět potvrzují i rozhovory s představiteli obou hnutí – jako zásadní uvádí Hanu Librovou 13 z 46 zkoumaných členů Hnutí DUHA a 9 z 32 zkoumaných členů NESEHNUTÍ. Jan Keller je zásadní pro 15 z 46 členů Hnutí DUHA a pro 11 z 32 zkoumaných členů NESEHNUTÍ. Erazima Koháka uvedlo pět členů Hnutí DUHA a tři členové NESEHNUTÍ. Josef Šmajš je přiznaným inspiračním zdrojem u dvou členů Hnutí DUHA. Pokud bychom se chtěli podívat na rovinu knižních inspiračních zdrojů, je nejdůležitější knihou *Až na dno blahobytu* Jana Kellera, následovaná knihou *Pestří a zelení* Hany Librové a *Zelenou svatozáří* Erazima Koháka. Zajímavá je také skutečnost, že čím jsou lidé, kteří v Hnutí DUHA nebo NESEHNUTÍ působí, mladší, tím méně jsou inspirováni právě uvedenými autory. Nejvýrazněji se tento trend projevuje u Jana Kellera a Erazima Koháka.
3. Přinejmenším stejně silně jako „nová“ česká environmentální škola inspirovali členy námi zkoumaných hnutí i zahraniční autoři. Zde můžeme vystopovat přibližně čtyři nejsilnější inspirační proudy:

1. Inspirační proud konzervativně ekocentrický

Ten ovlivňoval nejvýrazněji členy Hnutí DUHA, a to v první polovině jeho polistopadového vývoje (přibližně do roku 2001/2002). Jedná se o proud, který mísí systémový přístup k analýze environmentální krize s oceněním předneolitických forem uspořádání lidské společnosti. Za hlavní příčinu vzniku environmentální krize považuje konzervativní ekocentrismus vznik společenských a kulturních struktur, které nemohou ekosystémy, v jejichž rámci vznikly, „unést“. Moderní velkoměsto, systém globalizovaných dopravních sítí či vesmírný výzkum – to vše jsou podle konzervativního ekocentrismu struktury, které nemohou dlouhodobě existovat, aniž by neohrožovaly zdraví ekosystémů a přežití lidstva. Spolu s kritikou bytnícih společenských a kulturních systémů moderní společnosti tvoří konzervativní ekocentrismus také silná skepse týkající se osvícenského optimismu ohledně pokroku lidstva. Podle většiny autorů tohoto směru bylo ideálním uspořádáním lidské společnosti kmenové předneolitické společenství sběračů a lovců. Žádný reálný budoucí zlatý věk lidstva neexistuje, ovšem měli jsme „zlatou“ minulost. Příklon ke konzervativnímu ekocentrismu nalézáme jak v materiálech Hnutí DUHA z první poloviny 90. let, tak ve výpovědích jeho členů. Jedná se o články související s autory jako Edward Goldsmith, James Lovelock, William Robert Catton, Jr., kde především E. Goldsmith hraje nejvýraznější inspirační roli (mezi nejvýznamnější, iniciátorskou roli hrající texty patří rozhovor Jakuba Patočky s E. Goldsmithem). Tento dojem z textů potvrzují rozhovory s tehdejšími členy Hnutí DUHA – Jakub Patočka, Jan Beránek, Ondřej Simon jako bývalí členové Rady Hnutí DUHA. Autory knih a dalších textů konzervativního ekocentrismu uvádí jako důležitý inspirační zdroj dalších 11 příslušníků tohoto hnutí. Mnohem slabší je pak inspirace konzervativním ekocentristem u členů NESEHNUTÍ – zde lze nalézt pouze tři spíše slaběji inspirované členy.

2. Inspirační proud hlubinně ekologický

Ačkoliv vliv hlubinně ekologických autorů je téměř stejně silný jako vliv autorů z konzervativně ekocentrického proudu, týkal se spíše členů hnutí než příslušníků jejich vedení a byl rovnoměrněji rozložen mezi Hnutí DUHA a NESEHNUTÍ. Přilijme si nejprve základní ideovou linku konceptu hlubinné ekologie a pak se podívejme na její vliv na členy obou hnutí. Základem a východiskem hlubinné ekologie je snaha překonat „dualismus“ většiny směrů environmentálního aktivismu – tzn. snaha chápat svět jako určitou jednotu. Přitom tato jednotu nemá být charakterizována psychologicky, ale spíše ontologicky. K takto jednotně chápanému, ale také ontologicky danému světu dospíváme pomocí mimoracionálního procesu zániku mezi *ego* a *alter*. K tomuto zániku rozdílu mezi já a širokým společenským, ekologickým i metafyzickým Já dochází procesem ztotožnění založeném na psychologickém a později ontologickém

základě vcítění se. Proces vcítění se je pro Naesse i jeho nástupce naprosto zásadní – jde o nadřazení pocitového, emocionálního vztahování se ke světu nad racionální pochopení světa. Pocitové a emocionální vlastnosti nejsou součástí subjektu, ale existují objektivně, jako součásti určitých abstraktních celků a konečně jako ekologické či metafyzické Já. Proto je pro hlubinně ekologické autory jejich zahrnutí do průběhu našeho poznávání zásadní. Hodnotu přírodních celků poznáváme ztotožněním se s nimi, rozplynutím se v nich. A toto poznání je objektivnější než například poznání na základě vědeckého zkoumání či analýzy. Takto chápaná hlubinná ekologie je – jak už jsme uvedli na začátku této pasáže – jedním z důležitých inspiračních zdrojů Hnutí DUHA i NESEHNUTÍ, a to zejména v devadesátých letech. Vliv hlubinné ekologie lze opět vystopovat v množství textů v tiskovinách Hnutí DUHA (a nepřímo i NESEHNUTÍ) – jako příklad uveďme články zabývající se Arne Naessem, Johnem Seedem či Billem Devallem a George Sessionsem, odkaz na význam sborníku *Myslet jako hora* či knihy *Gang obránců Země* nebo odkaz na knihy a texty hlubinné ekologie v rozhovorech s příslušníky obou hnutí. V případě Hnutí DUHA se tím či oním způsobem na hlubinně ekologické materiály odkazovalo více než 12 členů, v případě NESEHNUTÍ členů šest. V této souvislosti je zajímavé, že několik členů Hnutí DUHA uvedlo, že inspiračním zdrojem byla nejenom kniha A. Naesse či J. Seeda, ale také film, který na základě protestů proti kácení australských pralesů natočil právě J. Seed.

3. Inspirační proud sociálně ekologický

Stejně jako konzervativně ekocentrický proud hrál důležitou roli spíše v Hnutí DUHA než v NESEHNUTÍ, hraje inspirační proud sociálně ekologický mnohem důležitější roli v NESEHNUTÍ než v Hnutí DUHA. Přiblížme si však nejprve jeho základní ideje.¹⁴⁶ Ekologická krize je podle sociální ekologie důsledkem krize společenské, a v nápravě společnosti je proto třeba hledat i její řešení. Ekologické problémy jsou dle Bookchina nedílnou součástí naší „iracionální antiekoilogické společnosti, jejíž problémy nejsou řešitelné částečnými reformami“.¹⁴⁷ Příčinu devastace přírody Bookchin spatřuje ve snaze člověka přírodu opanovat, podrobit si ji. Tento panský postoj člověka k přírodě má podle něj svůj původ ve vztazích hierarchie a dominance mezi lidmi. Příčiny ekologické krize tedy tkví ve společenských vztazích. Ekologická krize autorům sociální ekologie slouží jako východisko ke kritice dnešních technologií, společenského uspořádání a zejména kapitalismu. Environmentální tázání se pak stává součástí otázek společenského uspořádání a jeho projevů. Z předešlého textu je zřejmé, že kritiku růstu a současného pojetí

146) V následujícím textu vycházím ze své knihy *Environmentální etika*. Viz BINKA, BOHUSLAV. *Environmentální etika*. Brno : Masarykova univerzita, 2008.

147) Viz BOOKCHIN, MURRAY. *The Ecology of Freedom*. New York : Black Rose Books, 1991, s. xiv.

rozvoje musí následovat kritika jeho zdroje – kapitalismu. Sociální ekologové jej vnímají jako překážku při vytváření „spravedlivé a demokratické budoucnosti“.¹⁴⁸ Kapitalismus je podle nich zásadně nepřátelský k lidským potřebám i k přírodě. Tržní vztahy ohrožují přežití celého lidského druhu, nehledě k tomu, že nedokáží zajistit skutečný rozvoj tak, jak jej sociální ekologie chápe. Bookchin dokonce označuje vznik vztahů hierarchie a dominance v lidské společnosti a následný vznik kapitalismu za tragickou odchylku ve vývoji lidstva. Kapitalismus je pak definovaný následujícími body:

1. Produkce zboží – charakteristickou vlastností zboží je fakt, že je produkováno za účelem tvorby zisku, a ne proto, aby splnilo nějaké společenské poslání.
2. Trhy – nejsou-li regulovány a ukotveny v netržních společenských strukturách, mají tendenci rozšiřovat se mimo oblast směny a proniknout do všech aspektů společenského života. Podemílají tak snahu a ochotu ke spolupráci a podněcují k soupeření.
3. Soukromé vlastnictví – jde zejména o soukromé vlastnictví nemovitostí a zařízení k produkci všech statků nutných pro zdravý a pohodlný život člověka. Existence soukromého vlastnictví výrobních prostředků v kapitalismu dokazuje, že v tržně orientované společnosti má soukromý zisk přednost před uspokojováním společenských potřeb.
4. Námezdní práce – kapitalismus je jediným společenským systémem, který nás nutí prodávat svou práci, abychom přežili. Systém, kde management rozhoduje o tom, co se bude dělat a jak, a zaměstnanci pouze vykonávají jeho příkazy, považuje sociální ekologie za porušování základních demokratických hodnot.
5. Akumulace [kapitálu] skrze vykořisťování – výsledky práce jsou pracujícím odebrány a tito již nemají vliv na jejich další použití, což je podle sociální ekologie zlé samo o sobě.
6. Imperativ růstu – viz výše.
7. Odcizení v mezilidských vztazích – kapitalismus není jen ekonomický mechanismus, ale i systém mezilidských vztahů, které jsou ovšem založeny na snaze získat nad druhými výhodu. Jestliže pronikne celou společností, je pro lidi nemožné vstupovat do interakcí, které nejsou nějakým způsobem zprostředkovány kapitálem.

Kapitalismus je tedy v očích sociálních ekologů nejen veskrze nemorální systém, ale též systém nepřirozený a environmentálně mimořádně riskantní. Jeho nemorálnost se plně projevuje právě i ve vztahu k přírodě a životnímu prostředí. Produkty kapitalismu neprojevují žádnou zjevnou spojitost se světem přírody, z něhož vznikly. V našich myslích je produkt mnohem úžeji spojen s firmou, která jej vyrobila, než

148) Viz STAUDENMAIER, PETER, DRISKELL, JAY. From a Critique of Corporate Power to a Critique of Capitalism. In HELLER, CHAIA (ed.). *Bringing Democracy Home*, Plainfield, Vt. : Institute for Social Ecology, 2000, s. 21.

s přírodou, která jeho vznik vůbec umožnila. Protože lidé nevědí, jak se jednotlivé statky vyrábějí, nerozumí průmyslovému aparátu, a tak jim často není dostatečně zřejmá souvislost mezi ohrožením přírody a ohrožením přežití lidského druhu.

Co z této kritiky pro sociální ekology vyplývá? Jakým směrem by se měla společnost ubírat? Podle sociální ekologie je nutné odstranit ze společnosti veškerou dominanci a hierarchické vztahy a vytvořit morální ekonomiku s demokratickou kontrolou nad produkcí. Taková společnost může být charakterizována jako „libertariánský municipalismus“.¹⁴⁹

Zatímco v tiskovinách Hnutí DUHA v první polovině devadesátých let téměř neexistuje odkaz na nejvýznamnější autory sociální ekologie, NESEHNUTÍ na sociální ekologii staví od samého vzniku část své identity. A tento obrázek dokládá i sebereflexe členů obou hnutí – zatímco sociální ekologii (respektive texty vycházející ze sociálně ekologického chápání světa) uvádějí jako inspirační zdroj pouze čtyři členové Hnutí DUHA (z nichž ovšem tři z této organizace odchází a zakládají právě NESEHNUTÍ), v případě NESEHNUTÍ je to 16 členů.

4. Inspirační proud křesťansko biocentrický

Kromě právě uvedených směrů hrál – jakkoliv spíše doplňující – určitou roli ve vývoji obou hnutí i inspirační proud křesťansko biocentrický, navazující na autory, jakými jsou Albert Schweitzer, Andrew Linzey, Thomas Berry a další.¹⁵⁰ Ačkoliv se všichni právě uvedení autoři hlásí ke křesťanství, doplňují je zásadním rysem – snahou změnit určité antropocentrické rysy pozdně novověké verze křesťanského pohledu na svět. Schweitzer to formuluje jako snahu „znovu a jinak vytyčit hranice morálního“. Prvním krokem v tomto pravdivějším pojetí morálky je nová definice morální hodnoty. Spojovat morální hodnotu s lidským životem je podle Schweitzera nejenom omezené, ale také nepravdivé. Věta, která zakládá Descartesův popis světa – Myslím, tedy jsem –, je „nicotným, nahodile zvoleným počátečním principem ... (s nímž se) ... Descartes neodvolatelně ocitá na abstraktní půdě. Nenalézá přístup k etice a zůstává v zajetí mrtvého světového i životního názoru.“¹⁵¹ Pravá morální filosofie – která snese jak měřítko křesťanského, tak biocentrického přístupu – musí podle Schweitzera hledat morální hodnotu jinde „a vycházet z nejbezprostřednějšího a nejširšího fakticky daného obsahu vědomí, který zní: Jsem život chtějící žít, uprostřed života chtějícího žít“.¹⁵²

149) V originále *Libertarian Municipalism*.

150) V popisu křesťanského biocentrismu opět vycházím ze své knihy *Environmentální etika*. Viz BINKA, BOHUSLAV. *Environmentální etika*. Brno : Masarykova univerzita, 2008.

151) Viz tamtéž, s. 22.

152) Viz tamtéž.

Pokud uznáme tento první axiom morálního světa, dospějeme k pojetí, v němž „etika ... spočívá v tom, že prožívám naléhavou potřebu mít ke každé životní vůli stejnou úctu jako k své vlastní. Tím je dán i myšlenkově nutný základní princip mravnosti. Dobré je život uchovávat a podporovat, zlé je život ničit a omezovat.“¹⁵³ Nezáleží na rozumových schopnostech, schopnosti nazít platnost kategorického imperativu či příslušnosti k druhu *Homo sapiens*. Každý živý tvor obsahuje vůli žít, a proto je každý živý tvor principiálně morálně hodnotným. Proto „venkovan, který na louce pokosil tisíce květů jako krmivo pro krávy, se má střežit, aby cestou domů bezmyšlenkovitě neušklubl nějaký kvítek u cesty, neboť tím se zpronevěřuje životu, jelikož k tomu není nucen nezbytností“¹⁵⁴ a ti „kdo provádějí operace na zvířatech nebo na nich zkoušejí léky či jim naočkovávají různé choroby, aby získanými výsledky mohli pomoci lidem, ti se nesmějí nikdy uklidňovat všeobecnou úvahou, že jejich kruté počínání sleduje hodnotný cíl“.¹⁵⁵ Princip ochrany života pro život sám není přitom nijak závislý ani na „světovém názoru“ jeho vyznače, ani na faktu, že život sám podléhá nepředstavitelnému ničení vnějšími okolnostmi. Jak píše Schweitzer: „Nauka úcty k životu ... je sama o sobě nezávislá na tom, je-li světový názor pesimistický, nebo optimistický“¹⁵⁶ a „nauka úcty k životu ... chce přece účinně jednat, a proto se nemusí starat o to, bude-li její činnost úspěšná, či nikoliv. Pro svět je důležitý již fakt, že v člověku, který se stal etickým, vstupuje do světa vůle naplněná úctou a oddaností k životu.“¹⁵⁷ Přesto je však nauka vůle k životu spojená s „pravým křesťanským pohledem a v určitém slova smyslu z něj roste“. Etika úcty k životu nahrazuje snahu o mravní propojení lidstva snahou o mravní propojení všeho živého a „vůle k dokonalosti či naplnění chápe jako vůli k odevzdání se dobru všeho života“.¹⁵⁸ Ačkoliv si je Schweitzer vědom teoretických obtíží,¹⁵⁹ které nauka úcty k životu přináší, i praktických nesnází s jejím uskutečňováním, tvrdí, že každé jiné řešení je na tom mnohem hůř. „Obyčejná etika hledá kompromisy. Chce stanovit, kolik musím obětovat ze své existence a ze svého štěstí a kolik si

153) Viz tamtéž, s. 23.

154) Viz tamtéž, s. 27.

155) Viz tamtéž, s. 27.

156) Viz SCHWEITZER, ALBERT. *Úpadek a nová výstavba kultury*. Praha : Ústřední církevní nakladatelství v Praze, 1964, s. 72.

157) Viz SCHWEITZER, ALBERT. *Albert Schweitzer – Zastánce kritického myšlení a úcty k životu*. Praha : Vyšehrad, 1989, s. 287.

158) Viz KOHÁK, ERAZIM. *Zelená svatozář – kapitoly z ekologické etiky*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2000, s. 89.

159) Schweitzer doslova píše: „Proč se vůle k životu takto (myšleno etickým jednáním) projevuje jen ve mně? Je to proto, že jsem dosáhl schopnosti přemýšlet o celku bytí? ... Na tyto otázky není odpovědi.“ Viz SCHWEITZER, ALBERT. *Etika úcty k životu*. In KOHÁK, ERAZIM, KOLÁŘSKÝ, RUDOLF, MÍCHAL, IGOR. *Závod s časem – texty z morální ekologie*. Praha : Ministerstvo životního prostředí, 1996, s. 24.

smím ponechat na úkor existence a štěstí jiných živých bytostí. Tímto rozhodováním vzniká tedy aplikovaná relativní etika. Ta vydává za etické, co ve skutečnosti etické není, neboť je to směs neetické nevyhnutelnosti s etikou. Tím vyvolává nesmírný zmatek.“ Člověk musí uznat principiální hodnotu všeho živého o sobě, jestliže má být práv svému lidství a etika musí zahrnout biocentrismus, má-li obstát, končí svoji úvahu Albert Schweitzer.

To, co odlišuje právě popsany inspirační zdroj Hnutí DUHA a NESEHNUTÍ od všech výše uvedených (konzervativní ekocentrismus, hlubinná ekologie, sociální ekologie), je jednak nižší počet členů těchto hnutí, které ovlivnil, a zároveň vyšší míra ovlivnění. Ačkoliv totiž můžeme jeho vliv vystopovat pouze u pěti členů Hnutí DUHA a dvou příslušníků NESEHNUTÍ, je míra jeho vlivu na ně – tak jak ji popisují – výrazně vyšší než u všech výše uvedených „konkurenčních“ inspiračních zdrojů. Křesťanský biocentrismus nikdy neovlivňoval velký počet členů námi zkoumaných hnutí, ale ty, které ovlivnil, dokázal ovlivnit výrazně více. Četnost výskytu ve zkoumaných tiskovinách odpovídá četnosti ovlivněných členů – tzn. je spíše okrajová v porovnání s konzervativním ekocentristem a hlubinnou ekologií.

* * *

Dostáváme se k poslední části naší analýzy vlivu jednotlivých směrů environmentálního myšlení na obě námi zkoumaná hnutí, ve které nás bude zajímat odpověď na následující otázku: Které směry environmentalismu neměly na vývoj obou hnutí téměř žádný nebo žádný vliv? I zde můžeme naši odpověď strukturovat podle jednotlivých směrů environmentálního myšlení:

Technokratický optimismus

Prvním, z hlediska ideové inspirace výrazně opomíjeným zdrojem jak v případě Hnutí DUHA (zde minimálně do roku 2003), tak v případě NESEHNUTÍ (zde do roku 2015) je tzv. technokratický optimismus, který vychází z předpokladu, že environmentální problémy jsou řešitelné technologickým pokrokem bez nutnosti dalších společenských či ekonomických změn. Žádný z inspiračních zdrojů uvedených v rozhovorech s členy hnutí nebyl spojitelný s technokratickým optimismem a i když lze najít několik odkazů na technokraticky optimistické autory v *Sedmé generaci*, jsou do roku 2003 nahlíženi téměř vždy kriticky. Ani Hnutí DUHA, ani NESEHNUTÍ své ideové zdroje z tohoto směru tedy nečerpají.

Ekofašismus a radikální proudy násilného ekologismu

Ještě o něco méně ovlivňoval vývoj obou hnutí směr ekofašistického myšlení a myšlení radikálního násilného ekologismu. Autoři jako Pentti Linkola, Theodore Kaczynski (Unabomber) či John Zerzan ideový vývoj uvnitř Hnutí DUHA či NESEHNUTÍ neovlivnili. V tiskovinách Hnutí DUHA lze nalézt celkem čtyři texty související s tímto směrem, ovšem všechny výrazně kritické a žádný z uvedených autorů nebyl členy Hnutí DUHA a NESEHNUTÍ označen jako významný inspirační text. Nejradikálnějšími texty, které členy Hnutí DUHA a NESEHNUTÍ přiznaně ovlivnily, jsou tedy texty radikálnějších hlubinných ekologů v případě Hnutí DUHA a sociálních ekologů v případě NESEHNUTÍ. Ekofašismus neměl na obě zmíněná hnutí v podstatě žádný vliv.

Pragmatický antropocentrismus

Stejně jako byl v případě obou hnutí do značné míry ignorován technokratický optimismus, lze o velmi malém vlivu mluvit i v případě pragmatického antropocentrismu. Lidé jako Bryan G. Norton, Albert Arnold Gore či John B. Cobb nejsou (s jedním záznamem u A. Gora v případě Hnutí DUHA) uváděni jako inspirační zdroj členů hnutí a jejich texty či texty o nich se objevují v tiskovinách obou hnutí pouze výjimečně (opět v *Sedmé generaci* Hnutí DUHA).

Na základě právě uvedených skutečností můžeme konstatovat, že v případě obou hnutí lze inspirační zdroje nacházet v radikálnější části environmentálního myšlení, ovšem právě s výjimkou zdrojů spojených s násilným radikalismem či ekofašismem. Obě hnutí tedy v první polovině své existence směřovala spíše k ekologickým či alespoň radikálně environmentálním pohledům na svět, ovšem nikdy nebyla inspirována radikály jako Pentti Linkola či Theodore Kaczynski. Jinými slovy – byla ideově pestře radikální, ovšem nikoliv extremistická.

Závěr

Dočetli jste učební pomůcku ke kurzu „Environmentální organizace v České republice“, jejímž cílem je přiblížit vývoj a ideové zdroje dvou významných českých environmentálních organizací – Hnutí DUHA a NESEHNUTÍ. V první – rozsáhlejší – části jsme se věnovali vývoji obou hnutí s důrazem na jejich aktivity a změny ve vnitřní struktuře i sebe prezentaci. V druhé části jsme se pak pokusili přiblížit základní inspirační zdroje obou hnutí a ukázat, které myšlenkové směry environmentalismu Hnutí DUHA a NESEHNUTÍ téměř neovlivnily. Nepřímo jsme se pak pokusili odpovědět na otázku, zda můžeme Hnutí DUHA a NESEHNUTÍ považovat za extremistické či násilně radikální organizace – a protože šlo o odpověď nepřímou, do značné míry závisí i na vás. Přejeme příjemné, jakkoliv vzhledem k informacím jistě nedlouhé přemýšlení.

Použitá literatura

I. Uvedení

V této učební pomůcce jsem vycházel především z mých již publikovaných prací *Environmentální etika a Zelený extremismus – Ideje a mentalita českých environmentálních hnutí*, jejichž výsledky jsem aktualizoval a doplnil o řadu nově nalezených údajů a také o závěrečnou analýzu inspirativních ideových zdrojů obou hnutí. Kromě právě uvedených knih však byly v průběhu práce využity i zdroje další, které uvádím níže.

II. Primární zdroje k oběma hnutím

Hnutí DUHA

1. *Vnitro (Duhové vnitro)*

Duhové vnitro – nulté číslo, datováno Vánoce 1992.

Duhové vnitro – první číslo, datováno leden 1993.

Duhové vnitro – třetí číslo, datováno únor 1993.

Duhové vnitro – čtvrté číslo, datováno březen 1993.

Duhové vnitro – páté číslo, datováno duben 1993.

Duhové vnitro – šesté číslo, datováno květen 1993.

Duhové vnitro – sedmé číslo, datováno květen 1993 (možná špatná datace či v květnu 1993 vyšla mimořádně dvě čísla *Duhového vnitra*).

Duhové vnitro – osmé číslo, datováno červen 1993.

Duhové vnitro – deváté číslo, datováno září 1993.

Duhové vnitro 1., (nová datace) říjen 1993.

Duhové vnitro 2., (ovšem bez tohoto označení) listopad 1993.

Vnitro číslo 3., listopad 1993.

Vnitro číslo 5., prosinec 1993.
Vnitro číslo 6., leden 1994.
Vnitro číslo 7., leden 1994.
Vnitro číslo 8., únor 1994.
Vnitro číslo 9., březen 1994.
Vnitro číslo 10., březen 1994.
Vnitro číslo 11., duben 1994.
Duhové vnitro číslo 12. (opět změna názvu), duben 1994.
Vnitro číslo 13., květen 1994.
Vnitro číslo 14., květen 1994.
Duhové vnitro číslo 15., červen 1994.
Duhové vnitro číslo 17., červenec 1994.
Duhové vnitro číslo 18., září 1994.
Duhové vnitro číslo 20., říjen 1994.
Duhové vnitro číslo 21., listopad 1994.
Duhové vnitro číslo 23., prosinec 1994.
Duhové vnitro číslo 7., prosinec 1995.
Duhové vnitro číslo 8., prosinec 1995.
Duhové vnitro číslo 10., leden 1996.
Duhové vnitro číslo 11., únor 1996.
Duhová vnitra v rozmezí let 1996–2008 (tato Vnitra jsou, na rozdíl od výše uvedených, veřejně přístupná v archivu Hnutí DUHA).

2. Zápisy z jednání Rady Hnutí DUHA

Zápis z jednání 4. Rady (datum neurčeno), podzim 1993.
Zápis z jednání 5. Rady 3.–4. 1. 1993, leden 1993.
Zápis z jednání 10. Rady 26.–28. 5. 1995, květen 1995.
Zápis z jednání 11. Rady 1.–3. 9. 1995, září 1995.
Zápis z jednání 12. Rady 5.–7. 1. 1996, leden 1996.
Ostatní Zápisy z jednání Rady Hnutí DUHA v období 1990–2001 se mi nepodařilo získat.
Zápisy z jednání Rady Hnutí DUHA v letech 2002–2008 jsou, na rozdíl od výše uvedených, veřejně přístupná v archivu Hnutí DUHA.

3. Zprávy z porad Centra Hnutí DUHA

Zpráva ze 4. porady Centra Hnutí DUHA Brno, 15. 3. 1993.
Zpráva z 5. porady Centra Hnutí DUHA Brno, 29. 3. 1993.
Zpráva z 6. porady Centra Hnutí DUHA Brno, 13. 4. 1993.
Zpráva ze 7. porady Centra Hnutí DUHA Brno, 27. 4. 1993.
Zpráva z 8. porady Centra Hnutí DUHA Brno, 17. 5. 1993.
Zpráva z 9. porady Centra Hnutí DUHA Brno, 1. 6. 1993.

Zpráva z 10. porady Centra Hnutí DUHA Brno, 15. 6. 1993.
Zpráva z 15. porady Centra Hnutí DUHA Brno, 12. 10. 1993.
Zpráva z 19. porady Centra Hnutí DUHA Brno, 9. 11. 1993.
Zpráva z 20. porady Centra Hnutí DUHA Brno, 16. 11. 1993.
Zpráva z 22. porady Centra Hnutí DUHA Brno, 30. 11. 1993.
Zpráva z 23. porady Centra Hnutí DUHA Brno, 14. 12. 1993.

4. Časopisy *Poslední (Sedmá) generace*

Časopisy *Poslední generace* v letech 1991–1998.
Časopisy *Sedmá generace* v letech 1999–2008.

5. Rozhovory s vybranými příslušníky hnutí

Rozhovor s Jakubem Patočkou (zakladatelem a bývalým předsedou Hnutí DUHA).
Rozhovor s Milanem Štefancem (členem Rady Hnutí DUHA v první polovině 90. let).
Rozhovor s Jaromírem Bláhou (současným vedoucím programu Lesy Hnutí DUHA).
Rozhovor s Petrem Machálkem (současným ředitelem Hnutí DUHA).
Rozhovor se Zdeňkem Tesařem (významným aktivistou 90. let pobočky České Budějovice).
Rozhovor s Kateřinou Kotáskovou (současnou členkou Rady Hnutí DUHA).
Rozhovor s Petrem Jelínkem (zakladatelem programu Pralesy Hnutí DUHA).

6. Výroční zprávy Hnutí DUHA

Výroční zprávy Hnutí DUHA v letech 1995–2008.

7. Vybrané studie, letáky a tiskové zprávy Hnutí DUHA

Vybrané studie, letáky a tiskové zprávy Hnutí DUHA v letech 1991–2008.

8. WWW stránky Hnutí DUHA

Internetové stránky Hnutí DUHA [online] <<http://www.hnutiduha.cz/>>.

NESEHNUTÍ

1. Časopis *Alarm*

Časopisy *Alarm* v letech 1999–2008.

2. Rozhovory s vybranými příslušníky hnutí

Rozhovor s Milanem Štefancem (zakladatelem a v současnosti nejvýznamnější postavou NESEHNUTÍ).
Rozhovor s Filipem Fuchsem (zakladatelem a dnes méně aktivním členem NESEHNUTÍ).

Rozhovor s Jiřím Koželuhem (vedoucím ekologické poradny NESEHNUTÍ).

Rozhovor s Kristýnou Pešákovou (dobrovolnickou koordinátorkou NESEHNUTÍ).

Rozhovor s Kristýnou Rytířovou (rozhovor s aktivistkou NESEHNUTÍ).

3. Výroční zprávy NESEHNUTÍ

Výroční zprávy NESEHNUTÍ v letech 1997–2008.

4. Vybrané studie, letáky a tiskové zprávy NESEHNUTÍ

Vybrané studie, letáky a tiskové zprávy NESEHNUTÍ v letech 1997–2008.

5. WWW stránky NESEHNUTÍ

Internetové stránky NESEHNUTÍ [online] <<http://www.nesehnuti.cz/index.php>>.

III. Další literatura

ANDER, MARTIN. Anketa: Duha za svých deset let. *Sedmá generace*, 1999, r. 8, č. 10.

BERÁNEK, JAN. *Proč je třeba zastavit JE Temelín: Historie, fakta a souvislosti projektu jaderné elektrárny Temelín*. Druhé, doplněné vydání. Brno: Hnutí DUHA – Přátelé Země ČR, 1997.

BINKA, BOHUSLAV. *Environmentální etika*. Brno : Masarykova univerzita, 2008.

BINKA, BOHUSLAV. *Zelený extremismus – Ideje a mentalita českých environmentálních hnutí*. Brno : Masarykova univerzita, 2008.

BOOKCHIN, MURRAY. *The Ecology of Freedom*. New York : Black Rose Books, 1991.

CÍSAŘ, ONDŘEJ. *Politický aktivismus v České republice – Sociální hnutí a občanská společnost v období transformace a evropeizace*. Vyd. 1. Brno : CDK, 2008.

FAGAN, ADAM. *Environment and Democracy in the Czech Republic. The Environmental Movement in the Transition Process*. Vyd. 1. Cheltenham : Edward Elgar Publishing, 2004.

FUCHS, F. a kol. *Přelet nad hypermarketovým hnízdem. Deset let budování hypermarketů v ČR*. Vyd. 1. Brno: NESEHNUTÍ, 2005.

KOHÁK, ERAZIM. *Zelená svatozář – kapitoly z ekologické etiky*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2000.

LAŽA, ROBERT. Duhový ventil. *Vnitro*, 1994, r. 2, č. 9.

MAREŠ, MIROSLAV. Ekoterorismus v České republice. *REXTER* [online]. 2004, roč. 4, č. 1. [cit. 2008-08-12]. Dostupné z WWW: <http://www.rexter.cz/clanek.aspx?id=40>.

NĚMEC, JAROMÍR. *Profesionalizace v českých ekologických neziskových organizacích*. Brno: FSS MU, 2006, s. 13. Magisterská diplomová práce.

PATOČKA, JAKUB. Duha deset let na cestě: lidé a křižovatky. *Sedmá generace*, 1999, roč. 8, č. 10, s. 15–23.

PATOČKA, JAKUB. Úvodník. *Poslední generace: První varování*, 1991, roč. 0, č. 0, s. 1–2.

- STAUDENMAIER, PETER, DRISKELL, JAY. From a Critique of Corporate Power to a Critique of Capitalism. In HELLER, CHAIA (Ed.). *Bringing Democracy Home*. Plainfield, Vt. : Institute for Social Ecology, 2000.
- SCHWEITZER, ALBERT. *Albert Schweitzer – Zastávce kritického myšlení a úcty k životu*. Praha : Vyšehrad, 1989.
- SCHWEITZER, ALBERT. Etika úcty k životu. In KOHÁK, ERAZIM, KOLÁŘSKÝ, RUDOLF, MÍČHAL, IGOR. *Závod s časem – texty z morální ekologie*. Praha : Ministerstvo životního prostředí, 1996.
- SCHWEITZER, ALBERT. *Úpadek a nová výstavba kultury*. Praha : Ústřední církevní nakladatelství v Praze, 1964.

O autorovi

Doc. Mgr. Bohuslav Binka, PhD. (1973) vystudoval filosofii a estetiku na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Na téže fakultě získal v roce 2002 titul Ph.D. v oboru filosofie. Za svou disertační práci s názvem *Analýza hlubinné ekologie* se stal laureátem Ceny Josefa Vavrouška v kategorii vědecko-výzkumné (disertační) práce, udělované Fakultou sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze a Fondem Petry a Josefa Vavrouškových. Od roku 2001 působí na Masarykově univerzitě, nejprve na Ekonomicko-správní fakultě, od roku 2004 na Fakultě sociálních studií, kde od roku 2012 vede Katedru environmentálních studií. V roce 2014 se habilitoval spisem *Slepé skvrny environmentální etiky*. V českém jazyce publikoval monografie *Analýza hlubinné ekologie*, *Environmentální etika*, *John Ruskin a příroda*, ve španělštině monografii *Ciencias sagradas – El redescubrimiento del metaconcepto de la verdad en una ciencia de finales del siglo XX*. K největším filosofickým a vědeckým zážitkům Bohuslava Binky patří četba knih Larryho Laudana, Imre Lakatose, Izeka Ajzena, pobyty na Glasgow University ve Skotsku a práce s dynamickým nákupním systémem na Masarykově univerzitě.

Bohuslav Binka
Environmentální organizace v ČR

Redakční práce Petra Orsáková

Jazyková korektura Zdeněk Granát, Lenka Váchová

V roce 2014 vydala Masarykova univerzita,

Žerotínovo nám. 617/9, 601 77 Brno, www.muni.cz

1. elektronické vydání

Neprodejné

<http://humenv.fss.muni.cz/>

www.muni.cz/fss/research/projects/17423

ISBN 978-80-210-7816-1

Environmentální organizace v ČR

Bohuslav Binka

Studijní pomůcka *Environmentální organizace v ČR* sleduje tři základní cíle. Prvním je určitá sonda do historie a faktografie dvou významných českých environmentálních hnutí – Hnutí DUHA a NESEHNUTÍ. Tato sonda nejen dává určitou představu o specifčnosti českého environmentálního hnutí v porovnání se světem, ale umožňuje navíc i poznat a pochopit vzorce, které se ve vývoji obou hnutí objevovaly a objevují.

Druhým cílem je pokus identifikovat základní ideové zdroje dvou českých environmentálních hnutí po roce 1989. V této části naší studijní pomůcky půjde o analýzu konceptů, které výrazným způsobem ovlivnily hlavní představitele (hybatele) vybraných zelených hnutí. Ať již jde o spojení jmen jako E. Goldsmith, A. Naess, H. Librová či J. Keller s Hnutím DUHA, či M. Bookchin, K. Warren a J. Keller s NESEHNUTÍ, jedná se o spojení, které vysvětluje hned několik zásadních předělů ve vývoji těchto hnutí, a je proto důležitou součástí jejich sebe-pochopení i pochopení.

Spojením obou cílů zároveň nepřímou odpovídáme na otázku, zda jsou, či nejsou vybraná česká environmentální hnutí radikální.

Dalším nepřímým cílem celého učebního textu je snaha vzbudit zájem nejenom o české environmentální hnutí a organizace, ale také o kritické (či staršími slovy analytické) myšlení jako způsob vztahování se ke světu. V konečném důsledku totiž nejde především o to, zda myslíme zeleně, modře či rudě, ale zda jsme schopni uvnitř vlastního konceptu světa nacházet slabá místa a naopak si uvědomovat a oceňovat silná místa konceptů, se kterými vnitřně (a třeba i hluboce) nesouhlasíme.

muni
PRESS

Tato publikace vznikla v rámci projektu OP VK s názvem „Inovaci bakalářských studijních programů k lepší zaměstnatelnosti“ s registračním číslem CZ.1.07/2.2.00/28.0238.